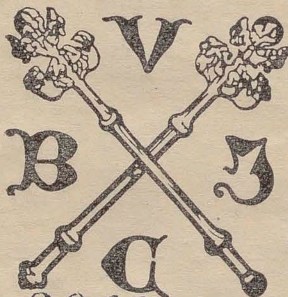

V
B J
C

ADRESSE
DES HABITANS
DU CI-DEVANT BAILLIAGE DE...

*A M. de***, leur Dépité à l'Assemblée Nationale ;*

Sur son Duel & sur le préjugé du point d'honneur

ADRESSE
DES HABITANS
DU CI-DEVANT BAILLIAGE DE..

*A M. de ***, leur Député à l'Assemblée Nationale ;*

Sur son Duel & sur le préjugé du Point d'honneur ;

PUBLIÉE ET MISE AU JOUR PAR M. G....

A VARSOVIE,

De l'Imprimerie de P. DUFOUR, *Conf: Aul: de S. M. le Roi de Pologne, & Directeur de l'Imprim: du Corps Royal des Cadets.*

M. DCCXC.

TŁOMACZENIE
ODEZWY
OBYWATELOW

*Powiatu N.... do Pana N. *** Reprezentanta swoiego w Zgromadzeniu Narodowym Francuskim.*

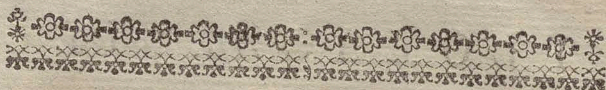
Względem iego poiedynku y względem przesądu Punktu-honoru.

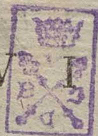

w WARSZAWIE,

w Drukarni P. Dufour Konf: Nadw: Drukarza J. K. Mci i Rzeplitey, Dyrektora Druk: Korp: Kad:

M. DCCXC.

AVIS DE L'ÉDITEUR.

DEs Députés se sont battus en Duel! C'est à ce sujet que l'un d'eux à reçu de ses Commettans l'Adresse que je mets au jour. Quel est ce Député? Quel est le Bailliage dont il s'agit? C'est ce que les Lecteurs demanderont, & c'est ce que je ne saurois dire, soit qu'on m'ait demandé le secret, soit que je l'ignore moi-même; sur quoi on me permettra de ne point m'expliquer. J'ajouterai seulement que ce Député paroît être un des hommes les plus remarquables par leur naissance & leur popularité.

PRZEDMOWA.

Osoby Zgromadzenia Narodowego poiedynkowały z sobą! Jeden z nich z tey okazyi dostał od Powierzycielów swoich Odezwę ktòrą ia na świat wydaię. Kto iest ten Reprezentant? Ktòry iest ten Powiat? spyta się Czytelnik; ia tego powiedzieć nie mogę, bądź dla tego żem o sekret proszony, bądź że sam tego nie wiem; w czym niech mi wolno będzie nie tłomaczyć się. Dodam tylko że ten Reprezentant zdaie się bydź ieden z ludzi nayznacznieyszych urodzeniem i popularnością.

On pourra croire d'abord que cette *Adresse* est un écrit pseudonyme, une fiction imaginée par l'Auteur, pour s'exprimer avec plus de liberté. Mais quand on l'aura lue, il me semble qu'on renoncera à cette conjecture. Il y a, en bien & en mal, des choses qu'un homme seul n'oseroit écrire, & qui ne peuvent être publiées que par un Corps, par une Assemblée.

Qu'on eut dit que le préjugé du *Point d'honneur* consiste " dans l'opinion „ la plus extravagante & la plus bar- „ bare qui puisse entrer dans l'esprit „ humain ; savoir, que tous les devoirs „ sont suppléés par la bravoure ; qu'un „ homme n'est plus fourbe, fripon, „ calomniateur ; qu'il est civil, humain,

Może kto z razu rozumieć, że ta *Odezwa* iest pismem pod cudze imie podszytym, bayką wynalezioną przez Autora chcącego z większą tłómaczyć się wolnością. Ale kto ią przeczyta, odstąpi, zdaie mi się, tego mniemania. Są rzeczy tak w dobrym iak i w złym gatunku, ktòrych ieden człowiek nie ośmieliłby się pisać i ktòre wyiść nie mogą na widok tylko wolą iakiey Społeczności, iakiego Zgromadzenia.

Gdyby powiedziano, że przesąd *Punktu-honoru* zasadza się " na opinii „ naydziwacznieyszey i naydzikszey „ iaka kiedy w umyśle ludzkim mieścić się mogła; to iest: że odwaga „ zastępuie wszystkich powinności „ mieysce; że człowiek przestaie bydź „ zdraycą, oszustem, oszczercą; że

„ poli quand il ſait ſe battre ; que le „ menſonge ſe change en vérité ; que „ le vol devient légitime, l'infidélité „ louable ; ſi tôt qu'on ſoutient tout „ cela le fer à la main ; qu'un affront „ eſt toujours bien réparé par un coup „ d'épée, & qu'on n'a jamais tort avec „ un homme, pourvu qu'on le tue „ ; on n'eût fait que répéter Rouſſeau (1). Mais il eſt bon de redire ſouvent ce que les hommes oublient toujours.

On pouvoit même, à la rigueur, prétendre que la plus grande des poltronneries eſt la peur de paſſer pour poltron ; que s'il eſt une ſorte de différens qui ſe termine par le Duel, tous les procès devroient ſe juger de même ;

(1) Lettre à M. Dalembert.

„ieſt obyczaynym, ludzkim, grze-
„cznym kiedy ſię wybić umie;
„że ſzalbierſtwo odmienia ſię w pra-
„wdę; że kradzież ſtaie ſię prawną,
„niewierność chwalebną, ſkoro tylko
„to wſzyſtko bronią w ręku popiera
„ſię; że razy żelaza zmażać mogą
„zawſze obelgę i że nie można nigdy
„bydź winnym pokrzywdzenia czło-
„wieka, byle go tylko zabić„ toby
było powtorzyć tylko Rouſſa. Ale
dobrze ieſt powtarzać częſto to co
ludzie zapominaią zawſze.

Można było nawet, ściśle rzecz
biorąc, powiedzieć, że naywiękſze
tchórzoſtwo ieſt boiaźń uchodzić za
tchórza; że ieżeli ſą iakiekolwiek
zayścia ktòre ſię kończą poiedynkiem,
tedy wſzyſtkie ſprawy takby ſię koń-

que ſi je tue un homme pour une injure, il eſt naturel que celui qui plaide contre moi, à l'occaſion d'un mur mitoyen, me tue pour abréger la procédure; & qu'ainſi nous n'avons rien de mieux à faire que de rétablir la Juriſprudence des forêts d'Ercinie, d'où ſortoient nos ancêtres. Ces raiſonnemens, comme tant d'autres, convaincroient tout le monde, & ne changeroient perſonne.

Mais on va ici beaucoup plus loin: on éleve un ſyſtême bien plus extraordinaire.

On veut que la Révolution ait fait changer de face à tout nos devoirs, comme à tous nos droits, & à la queſtion du *Point d'honneur*, comme à toutes les autres: qu'en moins d'une

czyć powinny; że gdy za obelgę mam zabiiać człowieka, naturalną ieſt rzeczą, aby ten, który zemną rozpoczął prawo o wątpliwe granice, mogł mnie zabić dla ſkròcenia pieniactwa; i że tak nic lepſzego niezoſtaie iak odnowić ſpoſob ſprawiedliwości znany w puſzczach Ercynii, z ktòrych naſi wyſzli przodkowie. Te rozumowania, iak tyle innych, przekonałyby wſzyſtkich i nie odmieniłyby nikogo.

Ale duch tego piſma idzie daley, ſtanowi ſyſtema daleko oſobliwſze.

Utrzymuie, że Rewolucya odmieniła poſtać tak naſzych wſzyſtkich powinności, iako i wſzyſtkich praw naſzych, i zmieniła naturę *Punktu-honoru* tak iak i wſzyſtkich innych rze-

année, ce qui n'étoit qu'une absurdité féroce, soit devenu un délit constitutionnel & une violation du serment civique.

On soutient que le *Point d'honneur* est un préjugé aristocratique, & le Duel une habitude féodale ; que *l'honneur*, long temps le prétexte de tant d'abus injurieux & funestes au Peuple, deviendroit leur mot de ralliement; qu'il doit être proscrit, banni du Dictionnaire: il semble qu'on ait voulu, pour ainsi dire *déshonorer* l'honneur.

On annonce encore que tous ces vices politiques, les vrais appuis du préjugé, n'existant plus, il va tomber en un moment; que l'Opinion qui nous mettoit l'épée à la main, nous défendra de tirer

czy; że w ciągu ledwie iednego roku to co było tylko dziką zdrożnością stało się występkiem przeciw Konstytucyi i zgwałceniem przysięgi Obywatelskiey.

Utrzymuie, że *Punkt-honoru* iest przesądem Arystokratycznym, a poiedynek zwyczaiem feudalnym; że *honor* ktòry tak długo był tytułem obelżywym i szkodliwym ludowi, stałby się dla niego hasłem go zwołuiącym; że powinien bydź wymazany z Słownika; zdaie się że chciano, że tak powiem, zniesławić honor.

Obiecuie nadto, że te wszystkie wady polityczne, prawdziwe podpory przesądu, wytępione będąc, i on upadnie w iednym momencie; że opinia ktòra nam kładła żelaza w ręce,

l'épée, parce que l'Opinion qui étoit altérée dans ſa ſource, eſt enfin régénérée, ou plutôt parce qu'il n'y avoit point d'Opinion, & qu'elle va éclore.

On s'avance juſqu'à prophétiſer que ce ne ſera plus la *bonne Compagnie* qui donnera le ton à toute la France; que les préjugés Français ne feront plus les ſottiſes convenues & admirées dans quelques ſallons de Paris & de Verſailles; que l'Opinion publique ſera ce qu'elle doit être, l'opinion du Peuple; & que le Peuple qui aimera les Loi, déteſtera le Duel & les Duelliſtes.

On conclut enfin que le courage de l'ame qui brave un préjugé barbare, ſera mieux accueilli que la bravoure anti-ſociale qui le ſuit ſervilement; qu'il

zabroni nam go dobywać, bo opinia zarażona w ſwym źrodle odrodziła ſię nakoniec, albo raczey, ponieważ niebyło opinii, a ta ſię teraz uſtanowi.

Przepowiada nawet, że iuż odtąd nie to co zwano *dobrą Kompanią* dawać będzie ton całey Francyi; że nie głupſtwa przyięte i upoważniane w niektórych kątach Paryża i Werſalu będą odtąd przeſądami Francuzòw; że opinia publiczna będzie tym czym bydź powinna, to ieſt opinią Ludu; i że Lud ktòry kochać będzie Prawa, nienawidzieć będzie poiedynek i poiedynkuiących.

Wnoſi nakoniec, że męſtwo duſzy które dzikim pogardza przeſądem, lepiey uczczone będzie niż odwaga antiſpołeczna idąca za nim niewolniczo;

eſt temps enfin d'oſer pratiquer ſes propres leçons, & qu'il faut hardiment refuſer de ſe battre, parce que déſormais tout Citoyen qui fera une choſe humaine & raiſonnable, n'a rien à craindre de ſes Concitoyens.

De ſi ſinguliers paradoxes ſur une matière ſi délicate, ſont-il l'ouvrage d'un ſimple Philoſophe? On ne peut guere le préſumer. Il me ſemble que le ſujet & la forme prêtent beaucoup au ridicule. Or, je ne connois guere de François qui s'y expoſe volontairement.

A la vérité, je ne vois pas d'autre façon de répondre aux raiſonnemens que l'on trouve dans cet Ecrit. Mais les Epigrammes ſont encore des preuves dans ce Pays; & je ſuis perſuadé que

że czas iest nakoniec iść za swoią własną nauką y że należy śmiało odmowić poiedynek, ponieważ odtąd każdy Obywatel zgodnie z ludzkością y rozumem czyniący, niczego niebędzie miał obawiać się od swoich współ-Obywatelow.

Mogąż bydź dziełem iednego Filozofa te osobliwsze wnioski w materyi tak delikatney? wierzyć temu nie można.

Rozumiem wprawdzie, że Obywatele Powiatu N.... z całą ich filozofią poczuią żądło uszczypliwych przekąsów ktòre na nich y materya y forma ich odezwy ściągnąć może. Za-

les *Habitans du ci-devant Bailliage de.....* tout Philoſophes qu'ils ſont, ſeront très-affectés des railleries ſanglantes que cette *Adreſſe* leur attirera probablement. Car on ſait que ceux qu'on appelle *Ariſtocrates*, & qui ſont ici traités aſſez mal, ont infiniment d'eſprit, & ſur-tout une gaîté naturelle à l'épreuve de tout.

den Francuz oſobiście niechciałby ſię wyſtawić chętnie na nie, rozumiem. Dowcip bowiem y weſołość wyżſza nad wſzyſtko tych ktòrych Aryſtokratami zowią a z którémi to Piſmo nienaylepiey ſię obchodzi, znane Nam ſą powſzechnie.

ADRESSE

*Des habitans du ci-devant Bailliage de... à M. de * * *, leur Député à l'Assemblée Nationale.*

Sur son Duel & sur le préjugé du Point d'honneur.

Sapere aude, HOR. EP.

UN Repréſentant de la Nation a tiré l'épée ! Nous nous refuſions à le croire ; mais enfin nous n'avons pu en douter. Alors nous nous ſommes raſſemblés ; & d'une voix unanime, nous avons réſolu qu'au lieu de nos vives actions de graces, nos reproches publics iroient punir cet oubli des principes,

TŁOMACZENIE ODEZWY.

Obywatelów Powiatu N. .. do Pana N...., Reprezentanta ſwoiego w Zgromadzeniu Narodowym Francuſkiu.

Względem iego poiedynku y względem przeſądu Punktu-honoru.

Sapere aude. HOR. EP.

DObył broni Reprezentant Narodu! Możnaż było uwierzyć temu? uwierzyć iednak nakoniec muſieliśmy. Na ten czas zgromadziliśmy ſię; i głoſem iednomyślnym przedſięwzieliśmy zamiaſt tkliwych dziękczynień ſkarcić publicznym naſzym naganieniem to zaniedbanie prawi-

dont le Héros des principes donnoit un ſi dangereux exemple.

Si vous êtes notre Mandataire, pourquoi trahir vos commettans ?

Si vous êtes le Repréſentant de la Nation, pourquoi abandonner ſa défenſe ?

Si vous êtes un homme juſte, pourquoi vous faire juſtice vous-même ?

Si vous êtes un Citoyen, pourquoi méconnoître le pouvoir civil ?

Si vous êtes un Législateur, pourquoi violer les Loix ?

Si vous êtes un Philoſophe, pourquoi donner à la Philoſophie un démenti ſi éclatant ?

Si vous êtes l'ennemi de la Féodalité & de l'Ariſtocratie, pourquoi conſacrer de nouveau une coutume féodale & ariſtocratique ?

deł ktorego Apostoł prawideł dał tak niebespieczny przykład.

Kiedy iesteś Pełnomocnikiem, czemu zdradzasz twoich Powierzycielow?

Kiedy iesteś Reprezentantem Narodu, czemu obrony Jego odstępuiesz?

Kiedy iesteś Człowiekiem sprawiedliwym, za co sam sobie sprawiedliwość robisz?

Kiedy iesteś Obywatelem, czemu nieuznaiesz władzy Cywilney?

Kiedy iesteś Prawodawcą, czemu Prawa gwałcisz?

Kiedy iesteś Filozofem, czemu tak oczywiście zniesławiasz Filozofią?

Kiedy iesteś nieprzyiacielem Feudalności i Arystokracyi, czemu poświęcasz na nowo zwyczay Feudalny i Arystokratyczny?

Vous avez trahi vos Commettans; car ils vous avoient choisi pour leur Défenseur; & en exposant leur Défenseur, vous avez exposé leur intérêt.

Vous avez trahi la Nation; car la Constitution représentative, qui est la meilleure, ne l'est que parce qu'elle rend plus égale la lutte des intérêts divers, en leur donnant à tous une voix pareille. Les hommes n'ont-ils pas assez sacrifié leur volonté individuelle, lorsqu'ils sont convenus de la soumettre à la pluralité représentative? Ne faut-il pas du moins que cette pluralité soit réelle? Or l'absence d'un Député ôtant à une opinion son appui ou son contradicteur, déplace les contrepoids des masses délibérantes, introduit l'inégalité, là où l'équilibre est si nécessaire, infirme la majorité & la religion des Décrets, & rend en quelque sorte la Loi moins légale. L'absence d'un Député est donc coupable, si elle n'est forcée.

Zdradziłeś twoich powierzycielow, bo oni cię wybrali na obrońcę swoiego, a wystawiaiąc na niebespieczeństwo ich obrońcę podawałeś w niebespieczeństwo ich dobro.

Zdradziłeś Narod, bo Konstytucya z reprezentacyi wypływaiąca, naylepsza zapewne, przeto iest tylko naylepszą, że rownieyszym czyni passowanie się rozmaitych interessow daiąc im wszystkim głos iednakowy. Czyż niedosyć ludzie zrobili ofiary z osobisteyswey woli kiedy przystali na poddanie iey większości głosow reprezentacyi? Nienależysz przynaymniey ażeby ta większość była realna. A niedostatkiem iednego Reprezentanta, ginie dla tey lub owey materyi wsparcie, lub odpor, brakuie należytey rownoważności ogułowi naradzaiącemu się, wprowadza się nierowność tam gdzie rownoważność tak iest potrzebna, nadwątla się większość i świętość wyrokow, i robi się nieiako Prawo

Si nul n'a plus que vous préſenté la vérité pure & entièr; ſi jamais vous n'avez ſouffert que l'intérêt général deſcendit avec les intérêts privés à une indigne capitulation; ſi vous-même ne confieriez à aucun autre le ſoin d'énoncer votre opinion, dans la crainte qu'il n'en laiſſât fléchir la ſévère énergie; jugez-vous.

Eh! que peuvent déſirer de plus les ennemis du bien, Ariſtocrates ou Deſpotes? (*) Manqueront-ils de ſpadaſſins tout prêts à les défaire du Citoyen dont le courage les épouvante?

(*) *Ariſtocratie* veut dire en Grec, pouvoir des *meilleurs* ou des *plus forts*; ce que les hommes ont toujours confondu.

Toute ſupériorité de droits attribuée à un Corps ou à un Citoyen, indépendamment de ſes fonctions publiques, eſt *Ariſtocratie.*

Tout avantage dont un individu jouit par privilége, & toute charge dont il s'affranchit par exception, ſont *Ariſtocratiques.*

mniey prawnym. Nieprzytomność iednego Reprezentanta iest więc występna ieżeli nie iest przymuszoną.

Kiedy nikt nad Ciebie niewystawiał więcey prawdy czystey i zupełney; kiedyś nigdy niedopuścił aby dobro powszechne ulegało haniebnie interesom szczególnym; kiedy ty sam niepowierzyłbyś nikomu innemu tłomaczenia za ciebie mniemania twego boiąc się aby niedał ugiąć surowey iego tęgości; osądź się.

Przebog! czegoż więcey żądać mogą nieprzyiazne dobru Arystokraty (a) lub Despoty? Nieznaydąż *Junakow* gotowych uprzątnąć im Obywatela męstwem swym ich przerażaiącego?

(a) *Arystokracya* znaczy w ięzyku Greckim władze *lepszych* czyli *mocnieyszych*; ludzie zawsze znaczenie tych wyrazow mięszali.

Każda wyższość Praw przyznana iakiemu zgromadzeniu albo iakiemu Obywatelowi, oddzielnie od Urzędowań iego publicznyh iest *Arystokracyą*.

Każda korzyść ktorey osoba z mocy Przywileiu używa, i każde nim uwolnienie iey od iakiego ciężaru, są *Arystokratyczne*.

Dans ces principes, le Repréfentant des François ne peut pas plus que le Chef des François, que le Roi même, fubir les hafards d'un combat fingulier. Charles Quint refufa le défi de François Premier. Charles étoit fage Monarque ; François n'étoit qu'un Gentilhomme étourdi.

Comme tous les abus de l'ancien régime étoient fondés fur l'inégalité des droits, tout homme qui défend ou regrette ces abus, eft réellement *Ariſtocrate.*

Comme la révolution préfente a rétabli l'égalité des droits, tout ennemi de la révolution eft *Arif-tocrate.*

Ce mot eft devenu une grande injure : cela devoit être ; car, fi l'on y réfléchit, il renferme l'idée collective de tous les maux & de tous les vices publics.

On a beau répéter & ufer ce mot, il durera autant que l'horreur de la chofe ; & même, plus les hommes connoîtront leur droits, plus ils gouteront le bien de l'égalité politique & civile, & plus ils attacheront d'infamie au nom d'*Ariſtocrate* : à tel point que celui qui en aura été injuftement flétri, viendra un jour en demander réparation à la Loi.

Z mocy tych prawideł Reprezentant Francuzow tak iak ich głowa, iak sam ich Monarcha niemoże się podawać na los potyczki osobistey. Karol V. nieprzyiął wyzwania Francißzka Igo. Karol był Monarcha rostropny, Francißzek pokazał się tylko Szlachcicem trzpiotliwym.

Jako wszystkie złożyty dawnego rządu pochodziły z nierowności Praw, każdy człowiek ktory broni lub żałuie tych złożytow, iest rzeczywiście *Aryštokrat*.

Jako rewolucya teraźnieyßza wskrzesiła Praw rowność, każdy nieprzyiaciel rewolucyi iest *Arištokrat*.

To słowo stało się wielce obelżywym; i tak się należało; bo, zastanowiwßzy się cokolwiek, to słowo zamyka w sobie Obraz summaryußzowy wßzystkich nießzczęść i wßzystkich wad publicznych.

Nie zginie w używaniu i powtarzaniu ustawicznym, to słowo trwać będzie rownie z okropnością rzeczy ktorą maluie; i nawet im więcey ludzie poznaią swe Prawa, im więcey poczuią dobro rowności polityczney i cywilney tym więcey hańby do słowa *Aryštokrat* przywiążą; tak dalece że ten ktoryby nim niesprawiedliwie był zmazany, udać się zechce do Prawa po oczyßzczenie.

Oui, vous êtes l'homme de la Nation ; vous êtes ſur-tout le Patron, la voix & l'eſprit de ce Peuple même qui vous a élu ; enfin vous vous êtes donné à tous, & tout entier. Toutes vos heures, toutes vos facultés, votre vie eſt à nous : conſervez-la, ou prodiguez-la ; mais que ce ſoit pour nous. Vous ne pouvez en diſpoſer ; le droit même de la quitter, de l'éteindre volontairement, vous l'avez perdu, & ſi le ſuicide eſt un attentat, c'eſt ſur-tout pour notre Repréſentant. Dans l'antique Cité de Marſeille, la ciguë étoit dépoſée au Tréſor public. Un Citoyen la demandoit au Sénat, qui ſeul pouvoit l'autoriſer à mourir. De même, c'eſt de vos Commettans, c'eſt de nous ſeuls qu'il vous faudroit obtenir la permiſſion de vous délivrer d'une exiſtence importune.

Si donc revêtu d'un tel caractère, inviolable pour vous-même, vous ne pourriez vous tuer de votre propre main, penſez-vous pouvoir vous faire tuer de la main

Tak zaiſte, ieſteś Oſobą Narodową; ieſteś nadewſzyſtko zaſtępem, głoſem, i duchem Ludu tego ktory cię obrał; nakoniec oddałeś ſię wſzyſtkim i całkowicie. Wſzyſtkie twoie godziny, wſzyſtkie twoie przymioty, życie twoie ieſt naſzym; przeſtrzegay go, lub ſzafui nim, ale dla nas. Nie ieſteś Panem iego, utraciłeś nawet prawo porzucić, przerwać go dobrowolnie; ieśli ſamoboyſtwo ieſt wyſtępkiem tym więcey w Reprezentacie naſzym. W ſtarodawnym Mieście Marſylii złożona była trucizna w Skarbcu publicznym. Obywatel proſił o nię Senatu i ten iedynie mogł mu pozwolić umierać. Tak ty od twych powierzycielow, od nas ſamych powinienbyś otrzymać pozwolenie pozbycia ſię ciężaru życia.

Kiedy więc takim zaſzczycony ieſteś harakterem, że ſam go na ſobie gwałcić, że Sam od ſwey ręki ginąć niemożeſz, mniemaſzże, że ci od cudzey ręki ginąć wol-

d'un autre ? . . . Non ſans doute, non, le duel, plus coupable que le ſuicide, le duel eſt pour vous un crime de leze Nation.

En vain vous nous direz que vous défendiez les principes populaires ; qu'on attaquoit la Nation ; que vous avez vengé ſa cauſe ! Dites plutôt que vous l'avez compromiſe & profanée ! La Nation ne vous envoya point pour faire régner la vérité par la force, pour décider, à grands coups d'épée, les queſtions politiques.

Vers le dixième ſiecle, il falloit prononcer ſur un point de droit ; l'Eſpagne ſe partageoit entre le Rite Moſarabique & le Rite Romain. Que fit l'Empereur Othon ? Que fit le Concile ? Ils ordonnerent le combat à outrance. Le glaîve, le ſang & la mort déciderent du meilleur Culte & de la meilleur Loi . . . . Mais quoi donc ? Etoit-ce à vous à faire ainſi refouler le dix-huitième ſiècle vers la barbarie du dixième ? Lorſque parmi vos nombreux concurrens, nos libres

no? . . . Nie zaifte, poiedynek zbrodnia wyftępnieyfza niż famoboyftwo, poiedynek ieft zbrodnią obrażoney Oyczyzny.

Prożnie powiefz, żeś bronił prawideł popularnych, że Narod napaftowano, żeś ftrony iego był mścicielem! — Powiedz raczey żeś ią zniefławił, żeś ią zkaził! — Nie wyfłał cię Narod abyś fiłą utrzymywał prawdę, abyś pogromem żelaza rozwięzywał wątpliwości polityczne.

Około dziefiątego Wieku wfzczęła fię iakaś wątpliwość prawna; Hifzpania podzielona była między obrządkiem Mozorabow i obrządkiem Rzymian. Co zrobił Cefarz Othon? co zrobiło Concilium? nakazali bitwę śmiertelną. Zelazo, krew i trupy ftanowiły lepfzość czci i lepfzość Prawa. . . Ale coż? tyśże to miał w wieku ośmnaftym wfkrefzać dzikość dziefiątego? Kiedy wpośrzod tylu ubiegaiących fię z tobą, wolne nafze chęci ciebie

ſuffrages vous ont préféré, étoit-ce un Champion ou un Législateur qui devoit ſortir de notre ſcrutin impartial ? Que ſi, au lieu d'un Orateur armé de raiſon & de vertus, nous avions voulu envoyer un ſpadaſſin fort de ſon bras & de ſon adreſſe, celui que nous aurions choiſi, & nommé par acclamation, c'eût été ſans doute quelqu'un de ces hommes célebres dans l'art de l'eſcrime !.... Conſéquence abſurde, mais trop digne de votre inconſéquente barbarie !

" C'en eſt aſſez, dites vous ; je reconnois „ mon erreur, & je ſigne mon arrêt. Sans „ doute je devois différer ma vengeance, „ attendre le terme où, libre de mes fonc- „ tions publiques, je rentrois dans mon „ indépendance privée. Mais du moins je „ jure que déſormais „ ... Quel ſerment ! Vous jurez donc de mettre vos fureurs en réſerve, de n'être criminel que quelques mois plus tard ! Bien plus, vous jurez en effet d'aller, à peine dépouillé du caractère de Législateur, vous démentir comme Ci-

wybrały, Szermierz czy Prawodawca miał bydź naſzym wyborem? Gdybyśmy byli chcieli zamiaſt mowcy zbroynego rozumem i cnotą wyſłać iunaka ſilnego i zręcznego, bylibyśmy mianowali zapewne kogoś wſławionego ſzałapuctwem!... Wnioſek to ieſt dziki, ale zbyt godny okropney twoiey letkości!

„ Doſyć tego, powieſz, uznaię moy błąd
„ i ſam ſię potępiam. Należało mi za-
„ pewne odwlec moią zemſtę, poczekać
„ tey chwili, kiedy wolny od urzędowa-
„ nia publicznego byłbym Panem ſiebie iak
„ prywatny. Ale przynaymniey przyſięgam
„ że odtąd... „ Co za przyſięga! przyſięgaſz więc zachować twą wściekłość na potym, bydź zbrodniarzem kilką mieſięcy poźniey! przyſięgaſz nad to, że ledwie wyzuty z charakteru Prawodawcy, poydzieſz przeciwnie charakterowi Obywatela. I także

toyen. Et c'eſt ainſi que vous penſez vous ſauver du reproche ! Quoi donc ! en ceſſant de nous appartenir, n'appartiendrez-vous plus à votre raiſon & à vos principes ? Parce que vous ſerez alors diſpenſé d'opiner en Philoſophe ; le ſerez-vous d'agir comme vous avez opiné ? Eh bien ! ouvrez les yeux, homme foible & léger ; connoiſſez l'origine du préjugé qui vous tyraniſe ; prévoyez & prévenez ſes effets & ſon influence déſormais incompatible avec la régénération Françoiſe.

Lorſque ſans intérêt, ſans paſſion, & malgré vous-même, vous allez donner ou recevoir la mort, quelle eſt la force qui vous entraîne ? L'aſcendant de l'uſage, la ſuperſtition deſpotique du préjugé, le point d'honneur.... Le point d'honneur ? infirmité héréditaire des ſociétés modernes, amalgame équivoque & bizarre de la groſſiéreté des mœurs de nos pères, & du raffinement corrompu des nôtres, ſigne monſtrueux d'indépendance & de ſervitude, funeſte ſymptôme

to mniemaſz od nagany uchronić ſię! coż więc! przeſtaiąc zależeć od nas przeſtaniesz-że zależeć od twego rozumu i od twoich prawideł? — Ponieważ iuż wtenczas wolno Ci będzie nie myśleć iako Filozof, czyż wolno Ci będzie inaczey czynić iak myślałeś? — Otworz przecie oczy ſłaby i letki Człowieku! rozeznay początek przeſądu ktory nad tobą panuie; chciey przewidzieć ſkutki iego i wpływanie napotym i zapobiedz im iako niezgodnym odtąd z teraźnieyſzym odrodzeniem ſię Francyi.

Kiedy bez potrzeby, bez zapału ipomimo ſiebie ſamego idzieſz śmierć zadać, lub odebrać, iaka ieſt przemoc ktora cię do tego wiedzie?

Panowanie zwyczaiu, zabobonność deſpotyczna przeſądu, Punkt honoru.... Punkt honoru! choroba dziedziczna ſpołeczności teraźnieyſzych, mięſzanina podeyzrzana i dziwaczna grubości obyczaiow Przodkow naſzych i ſubtelności zepſucia ich Potomkow; widok poczwarny niepodległości i

des vices invétérés d'un odieux Gouvernement !

Nous ſourions de pitié, quand nous liſons que nos ancêtres terminoient leurs procès par un duel, ce qui s'appeloit *le Jugement de Dieu.* Eh bien ! nous étions, nous ſommes encore plus inſenſés & plus barbares que nos ancêtres.

Dans ces temps d'anarchie, où la France parut rétrograder vers le chaos de l'état ſauvage, tout ce qui n'étoit point eſclave ſe déclara indépendant. Dès lors point de juſtice humaine ; une affirmation & un démenti, c'étoit toute la procédure. Celui qui tuoit, gagnoit ſa cauſe ; chacun fut la Patrie, le Juge & le Bourreau.

Cette barbarie anti-ſociale n'eſt point un état durable ; pour corriger des coutumes féroces, on en fit des inſtitutions régulières. Le duel ordonné par un tiers, devint un acte juridique ; on ſe faiſoit juſtice ſoi-même ;

niewoli; groźna błyſkawica zaſtarzałych wad znienawidzonego Rządu!

Litość nas bierze, kiedy czytamy, że Przodkowie naſi ſprawy między ſobą poiedynkiem kończyli i nazywali to *Sądem Boſkim*. Przebog! byliśmy i ieſteśmy ieſzcze niż oni dzikſi, niż oni ſzaleńſi.

W tamtych czaſach Anarchii, kiedy Francya zdawała ſię caſać w chaos ſtanu dzikości, wſzyſtko co niebyło niewolnikiem, ogłoſiło ſię niepodległym. Odtąd nie było Sprawiedliwości ludzkiey; na twierdzeniu, lub zaprzeczeniu kończyło ſię prawowanie. Ten ktory zabił, wygrywał ſwą ſprawę; każdy ſobie był ſtroną, Sędzią, i katem.

Ta dzikość ſpołeczności przeciwna ieſt ſtanem rzeczy przemiiaiącym; dla poprawienia zwyczaiow Barbarzyńſkich, zrobiono z nich uſtawy porządne. Poiedynek nakazany przez trzeciego ſtał ſię krokiem

mais c'étoit du moins ſans la ſanction de la Loi.

Saint Louis régna ; ce fut véritablement le premier Roi de France, puiſqu'il en fut le premier Magiſtrat. Le chêne de Vincennes, comme le chêne de Dodone, rendit alors des oracles. L'arbitrage paternel du bon Roi diſcrédita *le jugemené de Dieu*, & acquit à ſes Loix l'autorité d'une pieuſe vénération.

Ses ſucceſſeurs, à ſon exemple, ſe firent de la juſtice, une puiſſance. Ils la perfectionnerent par ambition ; c'eſt à leur politique jalouſe que nous dûmes l'abolition d'une Juriſprudence ſanguinaire.

Mais par malheur, les Loix civiles n'ayant été que des conquêtes des Rois ſur les Seigneurs, ceux-ci n'y céderent que par force. Lorſqu'il eurent perdu le pouvoir de les enfreindre, ils trouverent l'art de les éluder. Long-temps régna cette opinion,

prawnym; wyrządzano ſamym ſobie ſprawiedliwość; ale temu przynaymniey prawo Sankcyi nie dawało.

Ludwik Swięty panował; był to pierwſzy iſtotnie Krol Francuzki, bo pierwſzy był ſprawcą ſprawiedliwości. Dąb Wincencki iak niegdyś Dąb Dodony wydawał w tenczas wyroki. Oycowſka ſprawiedliwość dobrego Krola zniosła to co zwano *Sądem Boſkim*, i zyſkała świątobliwą dla Praw Jego cześć i poważanie.

Naſtępcy Jego, za Jego przykładem, zrobili ſobie z ſprawiedliwości, potęgę. Wydoſkonalili ią przez ambicyą, ich to zazdroſney polityce winniśmy byli zniesienie krwawey Juris-prudencyi.

Ale nieſzczęściem Prawa Cywilne niebędąc tylko zwycięſtwami Krolow otrzymanemi nad Panami, iedynie ſiłą, tych przymuſić można było do podlegania im. Skoro utracili władzę ich gwałcenia, wynaleźli ſztukę wykręcania ſię z pod nich.

qu'un Gentilhomme n'étoit point sujet aux formes judiciaires. La puissance de Richelieu & de Louis XIV. suffit à peine pour les faire respecter ; & lorsqu'enfin le pouvoir civil atteignit toutes les têtes, l'insubordination opiniâtre de l'aristocratie nourrit soigneusement ce préjugé, que dans la plupart des différens, le courage récusoit tous les Juges, & ne reconnoissoit de Loi que son épée.

Ainsi survécurent à la féodalité tous les préjugés féodaux ; ainsi nos pères furen en effet moins avilis que nous ; s'ils fléchissoient, c'étoit du moins devant une réalité : nous rampons sous un fantôme.

Comment donc a-t-il pu se faire que la Nature, le bon sens, les progrès de la civilisation ne nous aient pas déjà guéri de cette frénésie ? Quelles causes l'ont perpétuée au milieu de nous ?

Premiérement, l'esprit de *Gentilhommerie*, & sur tout l'esprit de corps, dominans,

Długo to mniemanie panowało, że Szlachcic formalnościom prawnym niepodlega. Ledwie Kardynała de Rychelieu i Ludwika XIV. zdołała potęga utrzymać Praw powagę; i kiedy władza Cywilna rozpościarła się na wszystkie Osoby, uparta krnąbrność Arystokracyi karmiła troskliwie ten przesąd: że w niektorych zayściach odwaga żadnych nie przypuszcza Sędziow i nieznna Prawa tylko swoie żelazo.

Tak wszystkie przesądy feudalne przeżyły feudalność, tak my więcey niż Przodkowie naśi upodleni iesteśmy; oni ulegali przed rzeczywistością, my się przed widziadłem czołgamy.

Jak to się stać mogło, że natura, rozsądek, wzrost polerowności nie uleczyły nas dotąd z tego szaleństwa? Jakie go przyczyny wpośrzod nas uwieczniły?

Nayprzod, *duch Szlachectwa*, a nadewszystko duch parcyalny Stanow przemożnych,

exclusifs, réfractaires aux Loix communes, amoureux des vieilles pratiques, qui accoutumerent les hommes à cette logique bizarre : *Il ne se bat point : donc il faut le chasser ; donc il faut rompre tout commerce avec lui.* Impitoyable tyrannie qui forçoit un ami d'aller, les larmes aux yeux, poignarder l'ami qu'il venoit d'embrasser !

Ajoutez-y les faveurs & les prééminences impolitiques dont la manie guerroyante de Louis XIV rehaussa l'état militaire ; d'où il arriva que chacun affectoit de s'en rapprocher par les manières, par le costume, par les airs fanfarons & hautains, enfin par les violences meurtrières.

Voilà ce qui a multiplié les occasions du duel, ce qui en a propagé l'habitude, à tel point, qu'en devenant moins sanguinaire & moins solennel, il étoit devenu plus fréquent & plus général, & que l'usage scan-

wyſzczegulniaiących ſię, wyłamuiących ſię z pod Praw ogòlnych, lubiących zaſtarzałe zwyczaie, ktore przyzwyczaiły ludzi do tego oſobliwſzego rozumowania: *Bić ſię niechce, więc go trzeba wypędzić, więc trzeba z nim zerwać wſzelką ſpołeczność.* Okropna tyrania ktora przymuſzała przyiaciela łzami żalu oblanego, topić żelazo w łonie przyiaciela ktorego dopiero uściſkał!

Dodaymy do tego, względy pierwſzeńſtwa przeciwne polityce, ktoremi gorączka woiownicza Luwdika XIV. wyniosła Stan Zołnierſki; co przyczyną było, że każdy dla zbliżenia ſię do Stanu uwielbionego, przybierał ſobie iego obeyścia, iego ubior, iego poſtawę iunacką i wyniosłą, iego nakoniec mordercze gwałtowności.

To ieſt co rozmnożyło okazye poiedynku, co rozkrzewiło iego nałog do tego ſtopnia, że ſtawſzy ſię mniey krwawym i mniey uroczyſtym, ſtał ſię częſtſzym i powſzechnieyſzym, i że gorſzący zwyczay

daleux d'appeller *des seconds*, ne s'abolir que pour faire place à la facilité barbare de se battre *au premier sang*.

Enfin les principaux appuis du Point d'honneur, c'étoit sur-tout notre Gouvernement & notre société, le régne des Despotes & le despotisme de femmes. Sous ces deux empires, tout se donne à la faveur ; tout est exception & préférence. Les Despotes favorisoient ce préjugé comme un perpétuel agent de division merveilleusement propre à distraire les Citoyens de l'intérêt commun ; les femmes, comme un moyen de domination & de vengence. De-là ces prétentions jalouses & querelleuses des amours-propres sans cesse provoqués ; de-là cette animosité générale de tous les Citoyens & de toutes les classes séparées par un mépris graduel & réciproque ; delà ces passions haineuses si promptes à l'injure & à la vengence ; de-là enfin cet esprit de vertige qui fit des François un troupeau d'étourdis, ivres de vanité,

przywoływania pomocnikow ustąpił tylko mieysca okropney łatwości bicia się *poki krwi niema.*

Nakoniec naycelnieysze podpory punktu honoru były: Rząd nasz i nasza społeczność, panowanie Despotow i Despotyzm kobiet. Od tych dwoyga rządow wszystko się otrzymuie względami; wszystko idzie szczególnością i uprzedzeniem. Despotowie sprzyiali temu przesądowi bo go mieli za niepożyte narzędzie zamieszek cudownie zdatnych do odwrocenia uwagi obywatelow od dobra powszechnego; kobiety, maią go za śrzodek przewodzenia i zemsty. Ztąd te zazdrosne i kłutliwe pretensye miłości własnych ustawicznie poburzanych; ztąd to zwaśnienie wszystkich Obywatelow i wszystkich Stanow podzielonych gardzeniem się stopniowym i wzaiemnym; ztąd te namiętności nienawistne tak skore do obelgi i zemsty; ztąd nakoniec ten duch szaleństwa ktory zrobił Francuzow tłumem trzpiotow, upoionych proźnością, gatunek piian-

ſorte d'ivreſſe, qui peut, comme celle d'une liqueur empoiſonnée, rendre furieux les hommes les plus doux.

D'inſociables coutumes, des vices politiques, des Loix mépriſées & des mœurs mépriſables! voilà donc l'origine, l'aliment & les effets du Point d'honneur & des Duels!

Jugez-vous maintenant. Législateur ou Citoyen, comment vous accorderez-vous avec vous-même? Ou vos principes condamnent votre conduite, ou votre conduite a calomnié vos principes.

Cette contradiction eſt commune, il eſt vrai; nous nous étions trop accoutumés à ne voir dans la Philoſophie ſocial qu'une abſtraction curieuſe, aliment de l'eſprit, ornement du diſcours, vérité d'un autre monde, qu'on ne pouvoit pratiquer ſans paroître fou, comme on ne pouvoit la nier ſans être abſurde. Ils montrerent un grand

ſtwa ktory może nie mniey iak napoy zaprawny, z ludzi nayſłodſzych zrobić dzicz naywściekleyſzą.

Rwiące ſpołeczność zwyczaie, wady polityczne, Prawa wzgardzone i obyczaie wzgardy godne! te ſą początkiem, żywiołem, i ſkutkami punktu-honoru i poiedynków.

Oſądź ſię teraz. Prawodawca lub Obywatel, iak ſię ſam z ſobą pogodziſz? albo prawidła twoie krok twoy potępiaią, albo krok twoy zpotwarzył twoie prawidła.

Ta przeciwność wprawdzie zbyt ieſt poſpolitą; przyzwyczailiśmy ſię nazbyt nic więcey niewidzieć w Filozofii ſpołeczney tylko głębokość ciekawą, karmę dla dowcipu, ozdobę mowienia, prawdę innego Swiata ktorą uſkuteczniać byłoby pokazać ſię ſzalonym, ktorą zaprzeczać byłoby bydź dziwacznym. Okazali ci wielkie męſtwo

courage, ceux qui les premiers appliquèrent à la chose publique ces bienfaisantes théories! Une grande gloire les en a déjà récompensés. Mais ce premier pas en attend un autre. La raison exigeante & jalouse veut gouverner seul; une conséquence vous enchaîne à celle qui la suit. De la Morale publique, qui émane de la Constitution, doit émaner aussi la morale privée. Voulez-vous être bon Citoyen? mettez vous, ame & corps, tout entier, en harmonie avec cette Constitution, centre commun des devoirs comme des droits.

Ah! sans doute, l'enthousiasme de la vraie liberté & de l'égalité politique seroit inefficace, s'il tomboit au moment où les Loix seront faites. Il faut que cette partie de l'ordre public qui échappe au nivellement des Loix, que les préjugés & les usages se réforment dans un esprit semblable.

Aucunes des habitudes d'un Peuple ne peuvent être indifférentes. Des abus crians

ktorzy pierwſi przyſtoſowali do rzeczy publicznych iey dobroczynną Teoryą! iuż im to nadgrodziła wielkość ich chwały. Ale ten krok czeka drugiego. Rozum niezbyty i o ſwą władzę zazdroſny ſam chce rządzić; wnioſek ieden wiąże do drugiego ktory naſtępuie, Z Moralności publiczney ktora wypływa z Konſtytucyi wypływać także powinna moralność oſobiſta. Chceſzli bydź dobrym Obywatelem? poiednay ſię ciałem i duſzą z tą Konſtytucyą, przeliy ſię całkiem wto ogulne centrum wſzyſtkich Praw i wſzyſtkich powinności.

O zaiſte! zapał prawdziwey wolności, i rowności polityczney byłby nieſkutecznym, gdyby wten czas, kiedy Prawa ſtaną, upadał. Potrzeba ażeby ta część porządku publicznego ktorey że tak powiem ſtrychulec Praw nie doydzie, potrzeba ażeby przeſądy i zwyczaie podpadły w tymże ſamym duchu poprawie.

Niemaſz żadnego z nałogow Ludu ktoreby mogły bydź oboiętne. Przerażaiące zło-

& des uſages ridicules ont ſouvent la même racine : portez-y la même coignée.

Et d'abord on trouvera une plus funeſte diſcordance. La Conſtitution ne laiſſe de force qu'à la Loi ; le Point d'honneur ne connoît de Loi que la force. Ils ne peuvent ſubſiſter enſemble. Il la détruiroit, s'il n'étoit détruit par elle.

Il eſt une force de la félicité publique, juſqu'ici méconnue, parce qu'elle n'avoit pu ſe montrer ; c'eſt la bienveillance générale & mutuelle des Citoyens qu'uniſſent de véritables liens patriotiques ; c'eſt la Fraternité ſociale. Ce but ineſtimable que les Philoſophes appercevoient dans un lointain douteux ; déjà nous pouvons tous l'entrevoir ; déjà nous croirions y toucher, ſi la guerre inteſtine des duels ne le repouſſoit encore loin de nous.

żyty i śmieszne zwyczaie, iednym się częstokroć trzymaią korzeniem; ieden im zadać cios trzeba.

I zaraz tu znaydzie się szkodliwsza niesforność. Konstytucya nie zostawia mocy tylko Prawu; punkt-honoru niezna prawa tylko siłę. Zostać więc razem nie mogą; on by ią zniszczył, gdyby ona go nie wykorzeniła.

Jest zrzodło szczęśliwości publiczney nie znaney dotąd, bo się dotąd pokazać nie mogła; to iest dobrowolność powszechna i wzaiemna Obywatelow ktorych prawdziwe związki Patryotyczne łączą; to iest Braterstwo społeczne. Ten cel nie oszacowany, ktory w wątpliwym oddaleniu przewidywali Filozofowie, iuż nam się wszystkim widzieć daie, iużbyśmy posiadać go rozumieli, gdyby wewnętrzna Woyna poiedynkow precz go od nas nie odpychała.

Les hommes ſont tous frères. Vous, dont l'ame dure répugne à cette fraternité, vous direz qu'elle n'exiſte que dans l'état de nature, & non dans l'état de Société. Quelle erreur! Les hommes, au contraire, ne fraterniſent que dans la réunion ſociale. Ah! c'eſt que la ſociéte eſt pour l'homme le véritable état de nature; tandis que celui qu'on a nommé ainſi, n'eſt en effet qu'un état contre nature.

L'inégalité des facultés humaines ſert elle-même la *Fraternité ſociale.* Quand l'inégalité eſt naturelle, c'eſt un moyen d'union. Elle ne devient une cauſe de diſcorde, que lorſqu'elle eſt factice & conventionnelle.

La *Fraternité ſociale* ne ſe montre point dans cette politeſſe, la grimace uniforme des vertus & des ſentimens, dont l'orgueil careſſoit l'orgueil, néceſſaire dans un ſociété où les hommes iſolés, diviſés d'intérêt,

Ludzie wſzyſcy ſą Bracia. Wy ktorych twarde ſerce wzdryga ſię tego braterſtwa, powiecie, iż to bydź uiſzczone nie może tylko wſtanie natury, a nie w ſtanie ſpołeczności. Co za fałſz? i owſzem, Ludzie nie brataią ſię tylko w zb'orze ſpołecznym. Ale bo ſpołeczność ieſt dla Człowieka prawdziwie ſtanem natury, a ten ktory tak zwano, nie ieſt w rzeczy ſamey tylko ſtanem przeciw naturze.

Nierowność niemożności ludzkich ſłuży nawet za grunt braterſtwa ſpołecznego. Kiedy nierowność ieſt naturalną, ſtaie ſię śrzodkiem do iedności i niebywa przyczyną rozroźnienia tylko kiedy ieſt dziełem ludzkim, dziełem zmowy i nieſprawiedliwości.

Braterſtwa ſpołecznego nie dowodzi ta grzeczność, przyſada iednoſtayna cnoty i czucia, ktorą duma głaſkała dumę, potrzebna wſpołeczności gdzie ludzie ſamoiedni, porożnieni intereſami nie mógli ukryć po-

ne pouvoient cacher leurs ſoupçons & leurs haînes que ſous le maſque d'affections toutes contraires.

La *Fraternité ſociale* étoit mal ſuppléée par cette *Charité Chrétienne* que la Religion nous commande, ainſi que la Foi, comme ſi on pouvoit aimer ou croire par commandement, fût-ce de Dieu même; vertu ſurhumaine qui, mêlée à mille ſuperſtitions, participe du mépris qu'elles inſpirent, & bientôt perd tout ſon crédit ſur nos ames.

La *Fraternité ſociale* ne ſuppoſe point le ſacrifice de tous les droits perſonnels & la communauté des biens, des travaux, de ſentimens même, qui, à Sparte, ou dans la République de Platon, ne laiſſoit à l'individu qu'une exiſtence collective, & ne ſavoit former le Citoyen qu'en anéantiſſant l'homme.

La *Fraternité ſociale* ne ſuppoſe pas même ce patriotiſme excluſif, ennemi de l'huma-

deyrzeń swych i nienawiści, tylko pod maską przeciwney tym całe łagodności.

Braterstwo społeczne źle było zastąpione tą miłością Chrześciańską, ktorą nam tak pobożność iako i Wiara nakazuie; iak gdyby to można kochać lub wierzyć za rozkazem, choćby Bostwa samego; cnota to nadludzka, ktora zmieszana z tysiącznemi zabobonnościami, wraz z niemi staie się pogardy uczęstniczką i prędko traci w umysłach naszych swą wziętość.

Braterstwo społeczne nie ciągnie za sobą ofiary wszystkich Praw osobistych i wspolności maiątkow, pracy, uczuciow nawet, ktora w Sparcie lub w Rzeczypospolitey Platona nie zostawiała osobie samey przez siebie istności, i nie umiała zrobić Obywatela tylko niszcząc Człowieka.

Braterstwo społeczne nie ciągnie za sobą nawet tego wyszczegolniaiącego się patryo-

nité, cet égoïſme d'un Peuple qui ne voyoit que des barbares dans les autres Peuples, qui les traitoit comme des races moins nobles, & qu'on pourroit appeller l'Ariſtocratie des Nations. Au contraire, la *Fraternité ſociale* embraſſe d'une affection univerſelle toute la race conſanguine des habitans de la Terre ; elle réſerve ſeulement une douce prédilectiou pour ceux qui vivent ſous le même ciel & ſous les même Loix.

Oui, que les droits des Citoyens ſoient égaux, *l'intérêt principal* de chacun d'eux ſera le même. C'eſt alors que la *Fraternité ſociale* ne ſera plus ſeulement un ſonge Philantropique.

Quand la Loi n'eſt qu'un ordre arbitraire, tout jugement eſt préſerence, & les hommes ſont en proie aux reſſentimens furieux qu'excite l'injuſtice. Mais que la Loi ſoit une convention libre & générale, l'arrêt qui

tyzmu, nieprzyiaciela Człowieczeństwa, tego Egoizmu iednego Narodu, ktory miał drugie Narody za Barbarzyńcow, ktory się z niemi obchodził iakby z mniey szlachetnemi pokoleniami i ktory nazwać można było Arystokracyą Narodow. Iowszem *Braterstwo społeczne* zaymuie przyiaznią ogolną cały rodzay zpokrewniony mieszkańcow ziemi; zachowuiąc sobie tylko w swym sercu łagodne pierwszeństwo dla tych, ktorzy pod iednym Niebem i pod iednemi żyią Prawami.

Tak iest, niech Prawa Obywatelow będą rowne, *interes naycelnieyszy* każdego z nich będzie ten sam dla wszystkich. Na ten czas *Braterstwo społeczne* ten sen cnotliwey Filantropii, stanie się rzeczywistością.

Kiedy prawa są tylko rozkazem Arbitralnym, każdy sąd iest stronnością, i ludzie są pełni gorzkiego niesmaku, ktory na niesprawiedliwość się wzbudza. Lecz niech Prawo będzie umową wolną zgodną i powsze-

condamne un Citoyen n'eſt que ſa propre volonté exprimée d'avance par cette Loi ; il la reſpecte ; il ſuccombe ſans ſe plaindre ; il céde ſans haïr. Les différens, les procès même ne troublent point la concorde publique.

Admirable effet de la parité des droits ! elle efface même l'inégalité des jouiſſances. Quand le pauvre ſe compare, quand le foible ſe meſure, ils voient auprès d'eux le niveau de la Loi qui les élève & les conſole ; ils n'accuſent plus que l'aveugle fortune ; & l'envie, à l'aſpect de leurs frères plus heureux, n'envenime point leurs regards & leurs ames.

Ce qu'elle ſuppoſe donc cette *Fraternité ſociale*, c'eſt un Gouvernement combiné dans les vûes ſalutaires de la Nature & de la raiſon, ouvrage de la *volonté commune inſpirée par l'intérêt commun.*

Un tel Gouvernement n'a point exiſté, & nul Peuple encore n'a eu des Loix ; car il

chną, wyrok potępiaiący Obywatela, nie ieſt tylko iego właſną wolą poprzedniczo wyrażoną wtym Prawie; ſzanuie go, bez żalu przegrywa; bez nienawiści podaie ſię. Zayścia. prawowanie ſię nawet, nie mieſzaią iedności publiczney.

Przedziwny ſkutek Praw rowności! przy niey nawet ginie nierowność używania. Kiedy ubogi obeyrzy ſię na ſiebie, kiedy ſłaby ſię waży, widzą obok ſiebie rownaiący ſtrychulec Prawa, ktore ich duſze podnoſi i pocieſza; na slepe tylko ſkarżą ſię ſzczęście i widok ſzczęśliwſzych ich braci nie roziątrza ſerce ich zawiścią.

To więc co ciągnie za ſobą to *Braterſtwo ſpołeczne* ieſt: Rząd ułożony dogodnie zbawiennym celom natury i rozumu, dzieło *woli ogolney natchniętey dobrem ogolnym.*

Niebyło ieſzcze takiego rządu; dotąd żaden Narod Praw nie miał; bo niemaſz Praw

n'y a de Loix que celles qui portent cette empreinte ; car les autres ne ſe maintiennent que par la force.

La puiſſance de la Loi que tous auront faite pour tous, n'eſt pas encore appréciée ; elle dominera ſans contraindre, ſans épouvanter, & preſque ſans punir. Cette Loi accréditée par l'utilité générale, n'aura pas beſoin de la recommandation du Ciel. Elle ne prétendra point deſcendre de la montagne de Sinaï, ni ſortir du Temple de Delphes, ou des bois d'Egerie. Iſſue de la nature des choſes, elle s'illuſtrera de la ſimplicité de ſon origine. Chacun la reſpectera ; car chacun veut la faire reſpecter : chacuu la défendra comme ſon ouvrage ; & on attaque rarement ce qu'on a un fois défendu.

Cette Loi enfin eſt une force qui trouve ſon levier dans les corps mêmes ſur leſquels elle doit agir. Elle eſt la Loi du Monde en-

tylko te ktore wspomnioną noszą cechę, bo wszystkie inne przemocą się tylko utrzymuią.

Potęga prawa ktoreby wszyscy zrobili dla wszystkich nieiest ieszcze słusznie ocenioną; panować ona będzie nieprzymuszaiąc, nie trwożąc , i prawie nie karząc. Prawo to polubione z użyteczności powszechney niebędzie potrzebowało bydź wsparte zaleceniem Niebios. Nie będzie przyznawać sobie początkow cudownych, ani ztąpienia z Gory Synai , ani wyiścia z Swiątyni Delphos lub z puszczy Egieryi. Pochodzące z natury rzeczy, iaśnieć będzie prostotą swego początku. Każdy szanować będzie, bo każdy radby go zrobić szanownym; każdy go iako swe dzieło bronić będzie; a rzadko się trafia powstawać przeciwko temu co się raz broniło.

Nakoniec to Prawo iest siłą ktora z tych samych ciał na ktore ma czynić swey nabywa mocy. Jest Prawem Swiata całego,

tier, le principe conſervateur, le lien inviſible de l'univerſalité des êtres, tous unis par leurs beſoins, & correſpondans par leurs différences.

Or, comment prétendez-vous concilier avec cette Bienveillance Fraternelle, avec ces Loix de paix, la vengeance perſonnelle des injures, le préjugé du Point d'honneur, l'habitude dépravée des Duels? Déréglement honteux qui fait de la ſociété une horde Barbare, un ramas d'Autocrates (1) aveugles, livrés à leur force & à leur inſtinct!

(1) *Autocrates.* Le choix de ce mot m'avoit d'abord paru étrange; mais j'ai vu enſuite que les Habitans du ci-devant Bailliage de.... n'en avoient pu trouver qui rendit mieux l'idée de cette eſpece d'hommes qui ne veulent reconnoître aucune autorité, aucune dépendance; qui prétendent être *puiſſans par eux-mêmes*; qui ſe mettent au ſein de la Société dans la poſition où ſont entre elles les Nations, & ce qu'on nomme les *Puiſſances*, dont quelques-unes prennent le titre d'*Autocratiques.* Ce nom peut auſſi convenir à certains Corps. Les Parlemens, dans l'ancien régime, le méritoient bien: Et

pocza

początkiem zachowywaiącym, węzłem nierozdzielnym ogolności istot; wszystkich złączonych z sobą ich potrzebami i wprawionych w wzaiemność rożnością onych.

I iakże tedy chcesz pogodzić z tą dobrowolnością braterską, z temi Prawami pokoiu, tę zemstę osobistą obelgi, ten przesąd punktu-honoru, ten zwyczay nieprawy poiedynkow? ...Haniebna zdrożności, ktora robisz z społeczności hordę Barbarzyńską, zgraię Autokratow (b) zaślepionych i ślepo swey siły i instynktu słuchaiących!

(*b*) *Autokratowie*. Zrazu zdawało mi się to słowo osobliwszym; ale potym uznałem że Obywatele Powiatu N... nie mogli znaleść wyrazu lepiey maluiącego ten gatunek ludzi, ktorzy nie chcą uznawać żadney powagi, żadney podległości; ktorzy chcą bydź *potężni przez siebie samych*; ktorzy na łonie społeczności w takim chcą się postawić stanie, w iakim są między sobą Narody i to co zowią *Mocarstwa* lub *Potęgi*, z ktorych niektore biorą tytuł *Autokratycznych*. To imie służyć także może pewnym zgromadzeniom. Parlamenta, podług dawnego urządzenia bardzo go warte były: i

Tous les vains prétextes qui ont jusqu'aujourd'hui justifié ces erreurs aux yeux de la raison même, sont désormais sans force.

Tant que vous n'avez point connu l'égalité, que ceux même qui se séparoient de la Nation étoient séparés entre eux par une hiérarchie non moins chimérique, qui graduoit à l'infini une odieuse disparité; tant qu'enfin chacun de vous fut tout à la fois supérieur & inférieur, la menace perpétuelle d'une prompte vengeance étoit peut-être nécessaire pour réprimer le mépris constant de tous pour tous, & le forcer à se cacher sous cette affectation d'égards exagérés, qu'on nommoit politesse.

---

si, dans le nouveau, des Assemblées Primaires, sous le nom de *Districts*, prétendoient exercer tous les pouvoirs, sans se soumettre à aucun, ce seroit véritablement des Corps *Autocrates*: Car la hiérarchie légitime des pouvoirs est aussi respectable & aussi nécessaire que toutes les autres sont absurdes & nuisibles. (*Note de l'Editeur.*)

Wſzyſtkie prożne pozory ktore dotąd te błędy zdawały ſię w oczach ſamego rozumu uſprawiedliwiać, odtąd ſą niczem.

Dopoki nie znano rowności, dopoki ci ſami ktorzy ſię od Narodu oddzielali byli oddzieleni między ſobą nie mniey przywidzianą Hierarchią ktora rożniła z grozą na ſtopnie nieſkończone; dopoki nakoniec każdy z was był razem wyżſzym i niżſzym, może potrzebne było ſtraſzydło nie uſtaiące nieodwłoczney zemſty, dla odparcia wzgardy nawykłey iednych dla drugich i przymuſzenia iey kryć ſię pod tą łagodnością zbytnich względow ktorą grzecznością zwano.

---

gdyby, podług teraźnieyſzego zgromadzenia, prymaryalne pod imieniem Dyſtryktow chciały wyrządzać przez ſię wſzyſtkie władze, niepoddaiąc ſię żadney centralney, byłyby prawdziwie zgromadzenia *Autokratyczne.* Bo centrum prawne władz tak ieſt czci-godne i potrzebne, iak wſzelkie inne ieſt dziwaczne i ſzkodliwe.

Tant que vous n'avez point connu la liberté, vous deviez en effet chérir cette coutume ſauvage, comme le ſimulacre de l'indépendançe.

En un mot, tant que vous n'avez point connu de Loi, parce qu'elle eût été vainement invoquée, les injures particulières ne pouvoient trouver de réparation que dans un duel.

Alors, ſans doute, les ames fières & libres durent maintenir avec conſtance cet utile ſupplément de l'égalité, de la liberté & de la Loi.

Mais puiſqu'aujourd'hui vous les poſſédez elles mêmes, qu'avez-vous beſoin de leur ombre ?

Ditez-vous qu'il eſt des offenſes que la Loi ne venge point ? Quoi donc ? Pretendez vous que le Législateur doive prévoir toutes les futilités propres à effaroucher cette vanité turbulente qui toujours ſe com-

Dopoki nie znano wolności, musiano wprawdzie sprzyiać temu dzikiemu zwyczaiowi iako wyobrażeniu niepodległości.

Słowem, dopoki nie znano Prawa, bo prożno było wzywać iego opieki, obelgi szczegolne poiedynkiem tylko odrobione bydź mogły.

W ten czas zapewne dusze harde i wolne powinny były stale utrzymywać to, co pożytecznie zastępować mogło rowność, wolność i Prawo.

Lecz kiedy te iuż teraz w rzeczy posiadacie, na co wam ich cienia potrzeba?

Powieszże że są urazy ktorych Prawo nie karci? Coż więc? Chceszże aby Prawodawca winien był przewidzieć wszystkie drobności mogące obruszyć tę prożność oprysśkliwą ktora wszystko niespokoynie do sie-

pare avec inquiétude ? La Loi est faite pour réprimer vos passions ; & vous voulez qu'elle s'arme pour les servir (1) ? Que parlez-vous de démenti, de marques de mépris ? Que vous fait un démenti, si vous avez dit vrai ? Et puisque vous êtes l'égal de tous aux yeux de chacun, qui pourroit vous mépriser, si vous n'êtes méprisable ? En un mot, si l'injure est grave, la Loi la répare ; si elle est légère, la bonne conscience la dédaigne, la grandeur d'ame la pardonne (2). Mais n'oubliez point qu'il n'y a de punissable dans l'injure particulière, que le tort fait à la Société, & renoncez à toute autre vengence qu'à celle de la Loi, vengeresse commune & impartiale.

(1) *Dividamus injuriam à contumeliâ. Prior illa naturâ gravior est, hæc levior, & tantum delicatis gravis, quâ non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent.* (Senec.)

(2) " Le tuer, dit Montaigne, est bon pour „ éviter l'offense à venir ; mais non pour venger „ celle qui est faite. „

bie bierze? Prawo ieſt na to aby odpierać twoie namiętności; a ty chceſz aby ſię na ſłużenie im zbroiło? (c) Co mi przytaczaſz, zadanie ci fałſzu, minę pogardy! co ci zadanie fałſzu ſzkodzi, ieżeliś prawdę powiedział? a gdy ieſteś rownym wſzyſtkich w oczach każdego, ktoż mogłby tobą pogardzać, ieżeli nię ieſteś godzien pogardy? ſłowem, ieżeli obelga ieſt wielka, Prawo ią odrabia; ieżeli ieſt letka ſumnienie czyſte nią gardzi, wielkość ią duſzy odpuſzcza (d) ale nie zapominay nigdy że w obeldze ſzczegolney nic na karę nie zaſługuie tylko krzywda ſpołeczności wyrządzona, i czekay zemſty prawa inney żadney nie dopuſzczaiąc ſię, Prawa mściciela ogolnego i bezſtronnego.

(c) *Dividamus injuriam à contumeliâ. Prior illa naturâ gravior eſt. hæc levior, & tantum delicatis gravis, quâ non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent.* (Senec.)

(d „ Zabić go, mówi Montaigne, ieſt dobrze „ aby uniknąć obrazy przyſzłey, ale nie aby ſię „ zemścić tey ktòra ſię iuż ſtała. „

Qu'alléguerez vous de plus ? Que deux hommes qui ſe joignent volontairement pour vider leur querelle, ne font qu'uſer du droit naturel que chacun auroit ſéparément de terminer ſa propre vie. Mais d'abord, ſi la Loi ne défend pas le ſuicide, c'eſt qu'elle ne peut le punir. Mais, de plus, l'homme qui ſe tue, ne ceſſe d'être Citoyen que pour n'être plus rien. Au contraire, de deux hommes qui vont ſe battre, nul ne veut & ne compte mourir; nul n'a donc renoncé aux droits du Citoyen; nul ne s'eſt donc affranchi de ſes devoirs ; nul ne peut donc éluder ni violer la Loi.

Vous inſiſtez encore. " Le duel eſt une
„ chance réciproque ; nous la courons de
„ plein gré : chacun de nous joue ſa vie,
„ comme il joueroit ſa fortune, contre
„ celle de ſon ennemi. Qui donc a le droit
„ de nous défendre ? Qui peut nous en em-
„ pêcher „ ?.... Qui ? Barbare ! Nous, la

Coż więcey przytoczyfz? że dwie ofoby ktore zchodzą fię dobrowolnie dla kończenia między fobą kłotni, używaią tylko Prawa naturalnego ktoreby każda ofobnie miała życie właſne zakończyć. Ale nayprzod, ieżeli Prawo nie zabrania famoboyftwa, to dla tego, że go ukarać nie może. Ale powtore, Człowiek ktory fię zabiia nieprzeftaie bydź Obywatelem tylko ftaiąc fię odtąd niczym. Przeciwnie z dwoch ludzi ktorzy bić fię idą żaden nie chce i nie fpodziewa fię umierać; żaden więc nie wyzuł fię z praw Obywatela, żaden więc nie uwolnił fię z fwoich obowiązkow; żaden więc nie może ani ofzukiwać, ani gwałcić Prawa,

Upierafz fię ieſzcze. " Poiedynek ieft „ lofem wzaiemnym; dobrowolnie fię na „ niego puſzczamy: każdy z nas gra o fwo- „ ie życie tak iakby grał o fwoy maiątek „ przeciw maiątkowi fwego nieprzyiacie- „ la. Ktoż więc ma Prawo bronić nam te- „ go? kto nam tego może przefzkodzić? „

Société, la Volonté générale, la Loi, la bonne Police, qui prescrit tous jeux inégaux. Et quel jeu plus horriblememt inégal? Il l'eſt par la force, par l'adreſſe, par le tempérament, par tous les moyens d'attaque & de défenſe ; il l'eſt ſur-tout par la valeur des hommes, par le prix & l'utilité de cette vie que vous haſardez. Eh! quand le ſcélérat égorge l'honnête homme, quand l'inſenſé tue l'homme de génie, n'eſt-ce pas la Société qui perd à ce jeu ſanglant & illicite? Vous doutez que la Société aît le droit de réprimer & de punir le duel? Vous n'etes donc pas certain qu'elle ait le droit de punir le meurtre & l'homicide?

Mais quoi! avez vous bien penſé à ce droit de vie & de mort que vous exercez ſans ſcrupule ſur vos ſemblables? Savez-vous bien qu'il n'appartient au Corps ſocial (s'il eſt vrai qu'il lui appartient) que médiatement & dans les ſeuls cas préſumés

Kto? okrutni! my, ſpołeczność, wola ogolna, Prawo, dobra Policya ktora wſzelkich grow nierownych nie dopuſzcza. A gdzież ieſt gra okropniey nie rowna? nie rowna przez ſiłę, przez zręczność, przez temperament, przez wſzyſtkie ſpoſoby Attaku i obrony, nierowna nadewſzyſtko dzielnością ludzi, ceną i użytecznością tego życia ktore na los podaieſz. Przebog! kiedy zbrodzień morduie poczciwego Człowieka, kiedy ſzalenie zabiia Człowieka nie poſpolitego rozumu, ktoż ieżeli nie ſpołeczność traci natey grze krwawey i niegodziwey? wątpiſzże iż ſpołeczność ma Prawo wykorzeniać i karać poiedynki? więc niepewnym ieſteś czyli ma Prawo karać morderſtwa i ludzio-boyſtwo?

Ale coż! pomyślałżeś ſzczerze nad tym Prawem życia i śmierci, ktore bez wſtrętu wyrządzaſz nad podobnemi Tobie? Wieſzże iż to, do zgromadzenia nawet wſpołecznego należy tylko (ieżeli to prawda że doń należy) pośrzedniczo, i iedynie

par la Loi ? Tout meurtrier uſurpe donc la ſouveraineté ! Il fait plus ; il arbore la tyrannie.

Non, ceſſez de répéter que les égaremens du Peuple ont ſouillé cette révolution ; vos combats ſinguliers ſont à nos yeux plus illégitimes, plus coupables encore que ſes exécutions arbitraires. Le tumulte, l'exemple, ſes terreurs, ſa miſère, tous l'aveugloit. Il ſembloit même que cette multitude, ſi long-temps oprimée impunément, n'avoit pu d'abord reconnoître ſa liberté qu'à ſes vengeances ; & le ſage pardonnoit en gémiſſant les terribles repréſailles d'un Peuple qui agiſſoit en vainqueur, parce qu'il fut toujours traité en ennemi.

Et cependant vous abhorriez ſes excès ; vous déteſtiez ſa fureur ; vous, furieux ſans excuſe, meurtrier par orgueil, aſſaſſin calme & volontaire..... Aſſaſſin ! l'ex-

wprzypadkach w Prawie zmiankowanych? Każdy więc zaboyca przywłaszcza sobie zwierzchnictwo! więcey czyni, wprowadza tyranią.

Nie; przestańcie powtarzać że zaślepienie ludu splamiło zacność teraźnieyszey Rewolucyi; wasze bitwy poiedyncze są w oczach naszych bezprawnieysze niż iego samowolne morderstwa. Rozruch, przykład, Jego trwogi, Jego nędza, wszystko go zaślepiało. Zdawało się nawet iż to mnostwo, tak długo ciemiężone bezkarnie nie mogło zrazu przekonać się o swey wolności tylko zemst wyrządzaniem i rozrzewniany Mędrzec przepuszczał w duszy, te okropne wzaiemności ludowi ktory postępował iak zwycięzca, bo się z nim zawsze iak z nieprzyiacielem obchodzono.

A iednak brzydziłeś się iego wykroczeniami, nienawidziłeś iego zapalczywości; Ty, zapalczywy bez exkuzy, Morderca przez dumę, zboyca zimny i dobrowol-

preſſion vous révolte Mais vous l'êtes en effet. Car enfin, s'il eſt vrai qu'il n'y ait point de combat où les forces des combattans ſoient pleinement égales, il faut bien reconnoître qu'il n'eſt point de duel qui ne ſoit, aux yeux de la Juſtice & de la Nature, un Aſſaſſinat.

Ah! l'Humanité ne ſera-t-elle toujours qu'un vain nom! *Qu'as-tu fait de ton frère*, cria la Voix céleſte au premier homme qui verſa le ſang d'un homme? *Suis-je donc le gardien de mon frère*, répondit le meurtrier? Telle eſt la réponſe de l'Egoïſte puiſſant! Telle pouvoit être auſſi votre réponſe, quand loin d'être une ſeule famille, nous n'étions pas ſeulement des animaux de la même eſpèce. Mais maintenant que la Conſtitution vous a donné des frères, vous êtes leur gardien, comme ils ſont les vôtres, & leur ſang réjaillira ſur vous.

C'eſt donc à vous de voir maintenant ſi vous voulez, au ſein du nouvel ordre ſocial,

ny.... Zboyca! ten wyraz cię obruſza. Ale w ſamey rzeczy nim ieſteś. Bo ieżeli ieſt prawdą że niemaſz potyczki gdzieby ſiły biiących ſię były zupełnie rowne, tedy przyznać potrzeba że niemaſz poiedynku, ktoryby w Oczach ſprawiedliwości i natury nie był zboieſtwem.

Przebog! czyż ludzkość czczym tylko zawſze będzie wyrazem! *Coś zrobił z twym Bratem?* wołał głos Niebiański do człowieka ktory pierwſzy rozlał krew Bliźniego. *Alboż ia ieſtem ſtrożem moiego Brata?* odpowiedział zaboyca. Taka ieſt odpowiedź przemożnego Egoiſty! Taka też i twoia bydź mogła, wtedy gdy zamiaſt bydź iedną Familią, nie byliśmy nawet iednego rodzaiu zwierzętami. Ale teraz kiedy Konſtytucya dała Ci Braci, ieſteś ich ſtrożem, oni ſą ſtrożami twemi i krew ich padnie na ciebie.

Uważ więc teraz, czy chceſz na Łonie nowego ſpołeczności porządku, zachować

conſerver la vieille barbarie des duels, reproduire la Féodalité éteinte, exhumer, pour ainſi dire, ſon cadavre, rompre les premiers nœuds de la *Fraternité ſociale*, & inſulter la Conſtitution dans ſon berceau.

Et ne dites point que ces conſéquences ſont d'une impraticable rigueur: il ne falloit pas poſer les principes, ſi vous n'en pouviez ſouffrir l'entière application. Puiſque vous avez oſé affranchir la Politique des règles poſitives, laiſſerez-vous la Morale errer dans les détours d'un ſcepticiſme ſuborneur? Depuis que les Philoſophes ſont devenus les Publiciſtes du genre humain, depuis que votre Code n'eſt que ce qu'il doit être; une chaîne de raiſonnemens impératifs, la pratique & la théorie, les devoirs & les convenances, les Loix & les uſages doivent ſe réconcilier. Pour bien agir, il faut d'abord bien conclure; &, ſans une ſaine logique, il n'y a plus de bon Citoyen.

dawną dzikość poiedynkow, wznowić przytłumioną Feudalność, wſkrzeſić że tak powiem iey trupa, ſtargać pierwſze związki *Braterſtwa ſpołecznego*, i wzgardzić rodzącą ſię Konſtytucyą.

Nie mow tego że te wnioſki ſą niepodobney w wykonaniu oſtrości. Nie należało kłaść prawideł kiedy zcierpieć nie mogłeś zupełnego ich ſtoſowania. Ponieważ śmiałeś odiąć Polityce przepiſy wyraźne, pozwoliſzże Moralności błądzić w zakrętach zwodniczego Pironizmu? Odtąd iak Filozofowie ſtali ſię Juriſconſultami rodzaiu ludzkiego, odtąd iak Kſięga Praw ieſt tym czym bydź powinna, ieſt łańcuchem rozumowań nieodzownych, Praktyka i Theorya, obowiązki i dogodności, Prawa i zwyczaie poiednać ſię z ſobą powinny. Ażeby dobrze czynić, dobrze nayprzod wnioſkować potrzeba; i bez zdrowey Loiki, niemaſz dobrego Obywatela.

Mais, dites vous, L'OPINION me ſubjugue:
" Moi! refuſer le combat! je frémis à cette
„ penſée : la haîne m'épie, & ſe prépare à
„ traveſtir en lâcheté le courage de la rai-
„ ſon. Ne voyez-vous pas l'homme hon-
„ nête & ſage s'étonner lui-même, &
„ m'éviter à m'abandonner à la riſée publi-
„ que ? Car ce Peuple ingrat, pour qui
„ j'aurais bravé l'Opinion, apprendra bien-
„ tôt de mes ennemis à me mépriſer, &
„ me punira lui-même des ſacrifices que
„ je lui fais. Je ne lirai plus dans tous les
„ yeux que le dédain & l'injure, & me
„ voilà en un inſtant l'objet de la pitié du
„ brave & des outrages du lâche.

" Quel raiſon, ou plutôt quel Cyniſme
„ inflexible ne fléchiroit devant l'inſuppor-
„ table torture de la honte ? Ou je fuirai
„ les hommes, ou je ſerai eſtimé des hommes.

„ L'Opinion comme la néceſſité, comme
„ la mort même, diſpoſe aveuglément des

Ale powiesz „ Opinia iest nademną;
„ Jabym miał odmowić bić się! na myśl
„ samą drzę cały: Nienawiść mnie szpie-
„ guie i gotowa iest udać męstwo rozumu
„ za podłość. Widzisz, oto człowiek u-
„ czciwy i rostropny sam się dziwi, i u-
„ nika odemnie i zostawia mnie szyder-
„ stwu publicznemu; bo ten lud niewdzię-
„ czny dla ktorego byłbym się nielękał
„ Opinii, nauczy się wkrotce od moich
„ nieprzyiacioł mną pogardzać, on sam
„ mnie karać będzie za ofiarę ktorą mu
„ czyniłem. Niewidziałbym odtąd w oczach
„ wszystkich tylko poniżenie i w iednym
„ mgnieniu oka stałbym się celem polito-
„ wania śmiałka, i napaści tchorza. „

„ Jakiż umysł albo raczey ktory upar-
„ ty Cynista nieugiąłby się przed nieznośną
„ wstydu męczarnią? Albo ucieknę z po-
„ śrzod ludzi, albo zyskam ludzi szacunek.

„ Opinia tak iak konieczność, tak iak
„ śmierć sama, włada ślepo śmiertelnikami.

„ humains. L'Opinion nous fait ſages ou
„ inſenſés comme le hafard nous fait riches
„ ou pauvres. Cette opinion enfin, & ces
„ douze ſiècles honteux qui l'ont formée,
„ & cette multitude encore eſclave d'une
„ tradition inhumaine, voilà mes complices.
„ Que dis-je ! voilà les ſeuls coupables.
„ Eux ſeuls arment & conduiſent ma main;
„ ne demandez compte qu'à eux du ſang
„ que je répans, de mes attentats contre
„ l'humanité & contre la Loi. „

Que pouvez-vous dire de plus ? Et cependant vous n'êtes pas juſtifié !

Ici le Stoïcien Epictete vous répondroit d'abord : „ Pourquoi as-tu placé hors de
„ toi ta félicité ? Quel eſt ce beſoin factice
„ d'une eſtime autre que la tienne ? Point
„ de bonheur pour qui le fait dépendre
„ d'un témoignage indépendant de lui-
„ même. „ Non, cette Philoſophie étoit bonne pour un eſclave qui avoit une ame

„ Opinia nas udaie za roſtropnych lub za ſza-
„ lonych tak iak nas los robi bogaczami lub u-
„ bogiemi. Ta to nakoniec Opinia, i te dwa-
„ naście haniebnych Wiekow ktore ią ugrun-
„ towały, i ten tłum ieſzcze niewolnikow
„ podaney Wiekiem Wiekowi dzikości,
„ to ſą moi wſpolnicy. Co mowię! to
„ ſą iedyni winowaycy. Oni iedynie zbro-
„ ią i prowadzą mą rękę; oni ſię niech
„ ſprawią z krwi ktorą rozlewam, z prze-
„ ſtępſtw moich przeciw ludzkości i prze-
„ ciw Prawu. „

Coż nad to więcey powiedzieć mogłeś? a iednak nie ieſteś uſprawiedliwiony!

Tuby ci zaraz Stoiczny Epiktet odpowiedział: „ Za coś twey ſzczęśliwości
„ w tobie ſamym nie zamknął?... Co to
„ ieſt ta zmyślona potrzeba ſzacunku in-
„ nego niż twoy właſny? Niemaſz ſzczę-
„ ścia dla tego kto go zaſadza na świa-
„ dectwie w mocy iego nie będącym. „
O nie! ta Filozofia dobra była dla niewol-

libre. Mais nous, nous penſons au contraire que le déſir d'être eſtimé eſt un ſentiment louable, un lien civique, un beſoin naturel à l'être ſociable; & lorſqu'il a fait le malheur des hommes, nous n'en accuſions que le Gouvernement. C'étoit la honte des mœurs & le crime des Loix.

Vous cependant qu'épouvante & qu'égare l'opinion, l'avez vous bien envisagé, cét objet de terreur? Si ce n'étoit plus qu'une ombre devant laquelle vous tremblez! vous êtes vous fait enfin cette queſtion première? Qu'eſt-ce que L'OPINION?

Nous y répondrons pour vous, en conſultant l'eſſence, l'origine & la ſituation des choſes, l'exiſtant, le mieux & le poſſible.

L'OPINION, quelle qu'elle ſoit, eſt *le ſentiment & le jugement du grand nombre ſur les hommes & ſur les choſes.*

nika ktory miał duſzę wolną. Ale my, my przeciwnie myślemy że chęć bydź ſzacowanym ieſt uczuciem chwalebnym, ogniwem Obywatelſtwa, potrzebą wrodzoną dla iſtoty ſpołeczney; i ieżeli ta robiła nieſzczęście ludzi, Rządy tylko o to obwiniamy. Było to hańbą obyczaiow i Praw grzechem.

Ty iednak ktorego Opinia przeſtraſza i obłąkuie, wpatrzyłżeś ſię dobrze w to ſtraſzydło? A gdyby to cień był tylko przed ktorym drzałeś! zrobiłżeś ſobie to pierwſze pytanie: co to ieſt *Opinia*?

Odpowiemy za ciebie, radząc ſię treści, początku i ſkładu rzeczy, tego co ieſt, co bydź może, i co bydź może naylepiey.

Opinia iakakolwiek bądź, *ieſt zdaniem i Sądem wielkiey liczby o Ludziach i o rzeczach.*

L'opinion eſt donc un pouvoir moral qui réſide comme tous les autres pouvoirs, dans le Peuple.

La *Pluralité* eſt donc l'élément néceſſaire de l'Opinion, comme de la Loi.

Mais cette *Pluralité* peut être réelle, ou n'être qu'apparente.

Pour qu'elle ſoit *réelle*, il faut que les droits des hommes ſoient égaux ; car c'eſt alors ſeulement que les hommes pourront avoir tout enſemble un intérêt propre & un intérêt général ; c'eſt alors ſur-tout qu'il leur ſera permis de tendre directement vers l'un & vers l'autre, d'en exprimer librement le vœu, & de juger ſuivant leurs impreſſions communes. Or, la *pluralité réelle* n'eſt pas tant celle des voix, que celle des intérêts. Ainſi que l'intérêt public, l'opinion publique ſe forme du combat des intérêts privés & des ſentimens individuels.

Ainſi par-tout où vous diſtinguez une contradiction frappante entre les intérêts

Opinia więc ieſt władzą moralną wpoionąw Narod tak iak wſzyſtkie inne władze.

Większoliczność więc ieſt żywiołem potrzebnym Opinii, tak iak prawa.

Ale ta większoliczność może bydź *rzeczywiſta* lub tylko *pozorna.*

Aby była rzeczywiſta, potrzeba ażeby Prawa wſzyſtkich ludzi były rowne; bo w ten czas tylko ludzie będą mieć mogli razem interes właściwy i interes powſzechny; w ten czas nadewſzyſtko wolno im będzie dążyć proſto do iednego i do drugiego, wyrażać wolnie żądanie onych, i ſądzić podług przyiętych ogolnie wrażeń. *Większoliczność* zaś *rzeczywiſta* nie ieſt Głoſow ale intereſow. Opinia publiczna, tak iak interes publiczny wynika z ſporu intereſow ſzczegolnych i zdań oſobiſtych.

Wſzędzie przeto gdzie uznaſz widoczne przeciwieńſtwo między intereſami i zda-

du grand nombre & les jugemens, concluez que la *pluralité* n'eſt qu'*apparente*. Obſervez même de plus près ; vous verrez que l'opinion s'y compoſe de ſentimens reçus forcément dans toutes les ames, de jugemens répétés ſans réflexion par toutes les voix ; que la tradition, l'autorité, l'exemple, l'habitude, ſont les uniques ſources de l'opinion ; qu'enfin commune à tous, elle n'eſt propre qu'à un petit nombre.

Pour que la baſe de l'opinion ſoit une *pluralité réelle*, il n'eſt pas même néceſſaire que le plus grand nombre ſoit éclairé ; il ſuffit qu'il puiſſe donner avec liberté un aſſentiment réfléchi aux jugemens éclairés. D'ailleurs l'inégalité des lumières ne fait pas que la valeur des jugemens ſoit inégale dans la même proportion : l'eſpèce de lumière qui eſt le plus inégalement répartie, n'eſt pas celle qui dirige les opinions ſur les *principaux intérêts publics* ; car le plus grand nombre des hommes eſt fort bon juge en ces matières.

niami wielkiey liczby, wnieś, iż *większo-liczność* ieſt tylko pozorna. Przypatrz ſię nawet bliżey; zobaczyſz, że Opinia ſkłada ſię tam z zdań naciſkiem we wſzyſtkie duſze wpoionych, z Oſądzeń bez uwagi wſzyſtkiemi głoſami powtarzanych; że podanie, powaga, przykład, zwyczay ſą iedyne źrzodła Opinii; że nakoniec wſpolna wſzyſtkim, małey tylko liczbie ieſt właściwa.

Ażeby zaſadą Opinii była *większoliczność rzeczywiſta*, niepotrzeba nawet aby większa liczba była oświeconą, dość ieſt gdy ma wolność przyſtać z rozwagą do zdań oświeconych. Nadto, nie rowność świateł nie robi ważności zdań wtey ſamey proporcyi nierowną: Ten gatunek światła ktory kieruie mniemania nad *celnieyſzemi intereſami publicznemi* nie ieſt naynierowniey rozſzerzony; bo większa liczba ludzi ieſt bardzo dobrym w tych materyach Sędzią.

L'opinion doit donc toujours être le sentiment & le jugement d'une *pluralité véritable.* L'absurdité des opinions d'un Peuple est donc la preuve qu'elles sont les résultats d'une *fausse pluralité.* Car dans l'union des intérêts est la lumière comme la force; & la Nature a doué l'intérêt commun d'un instinct infaillible.

Quel étrange contraste entre la perfection sociale dont nous prenons enfin la route, & la plus grande corruption sociale, à laquelle nous étions parvenus !

Parmi nous, la philosophie consistoit à braver en tout l'opinion, tandis qu'en effet toute philosophie, toute morale, toute Loi même ne devroit être autre chose que l'opinion.

Bien plus; l'idée d'une Nation parfaitement sage, paroît chimérique, tandis qu'en effet, si la parfaite sagesse pouvoit exister, ce seroit dans une Nation, & non dans un

Opinia więc powinna bydź zawſze zdaniem i Sądem *większo-liczności prawdziwey.* Dziwaczność mniemań iakiego ludu ieſt dowodem, że te ſą wypływem fałſzywey większo-liczności. Bo w iedności intereſow tak światło iak i moc ſię znayduie, a natura opatrzyła interes ogolny inſtynktem nieomylnym.

Co to za niezmierna przeciwność między doſkonałością ſpołeczną na ktorey ścieżkę trafiamy nakoniec, i tym naywyżſzym zepſuciem ſpołecznym, do ktoregośmy byli doſzli.

U nas Filozofią było, mieć za nic we wſzyſtkim Opinią, kiedy w rzeczy ſamey wſzelka Filozofia, wſzelka moralność, wſzelkie nawet Prawo nic więcey bydźby niepowinny tylko Opinią.

Więcey nawet; zdaie ſię bydź przywidzeniem wyobrażanie ſobie Narodu doſkonale roſtropnego, kiedy w rzeczy ſamey, gdyby doſkonała roſtropność bydź gdzie mo-

individu ; car une Nation ſeule pourroit s'affranchir de toutes les paſſions, de tous les préjugés ; &, dans cette ſublime indépendance, ſentir, penſer, agir ſuivant l'impeccable direction de l'intérêt commun, la même que celle de la raiſon ſuprême, qui ſans dout ne peut être, pour des créatures humaines, que le pure diſcernement de leur bonheur véritable.

Tant l'art ſocial eſt encore dans l'enfance! tant l'Etat des choſes formoit avec la Nature des choſes un contre-ſens univerſel !

Appliquons enfin ces principes. L'opinion, dans ſon eſſence, doit être le jugement du grand nombre ; or, parmi nous le grand nombre ne ſavoit, n'oſoit & ne pouvoit juger. La meſure naturelle de l'Opinion eſt le bien commun de la Cité, de la Patrie : or, nul bien n'étoit commun entre nous ; or, nous n'avions point de Patrie.

gła, tedy w Narodzie a nie w Osobie; bo Narod iedynie mogłby się uwolnić od wszelkich namiętności, od wszelkich przesądow; i w tey przezacney niepodległości. czuć, myśleć, czynić podług niezboczney skazowki interesu ogolnego podobney do skazowki Mądrości naywyższey, ktora dla stworzeń ludzkich więcey bydź niemoże. iak czyste rozeznanie ich szczęśliwości prawdziwey.

Tak daleko ieszcze nauka społeczna iest w dziecińistwie! tak daleko skład rzeczy z naturą rzeczy, przeciwiły się sobie powszechnie!....

Przystosuymy nakoniec te prawidła. Opinia w swey treści powinna bydź Sądem wielkiey liczby: U nas zaś wielka liczba nie umiała, nieśmiała i nie mogła sądzić. Naturalna miara Opinii iest dobro wspolne Kraiu, Oyczyzny; żadne zaś dobro niebyło wspolne u Nas, My zaś nie mieliśmy Oyczyzny. Opinia będąc tym

L'Opinion telle qu'elle devroit être, ne feroit autre chose que la Morale publique : or, parmi nous, elle n'étoit que l'Immoralité générale. Ce n'est donc pas assez de dire que l'Opinion étoit corrompue. Il est donc évident qu'il n'y avoit point d'Opinion.

Eh ! ce qui en portoit le nom, le méritoit-il en effet ? Ce qu'on appelloit le Public, qu'étoit-ce donc ? Rien autre chose que le concours d'une centaine de sociétés, qui, réunissant tous les moyens de domination & d'influence, communiquoient leurs travers à tout l'empire. Il est bien temps de le reconnoître. Les préjugés du François, comme tous ses maux, n'étoient que des émanations aristocratiques. Un petit nombre de Tyrans nous donnoit le signal des erreurs favorables à sa tyrannie. comme ils armoient le bras du Peuple pour opprimer le Peuple, ils employoient son esprit à l'avilir lui-même. L'honneur & le des-

czym bydź powinna, byłaby Moralnością publiczną, u Nas zaś była tylko niemoralnością powszechną. Nie dosyć więc iest powiedzieć że Opinia była zepsuta. Jest więc oczywiście że Opinii nie było.

To co iey imie nosiło, wartoż go było w rzczzy samey? To co zwano publicznością coż więc było? Nic więcey tylko zbiorem może sta społeczeństw ktore zagarniaiąc wszystkie sposoby przewodzenia i wpływania reszcie Państwa całego udzielały swoich zdrożności. Czas to iuż poznać; przesądy Francuzow tak iak wszystkie ich nieszczęścia były iedynie wylewy Arystokratyczne. Mała liczba tyranow dawała nam hasło błędow przyiazynch ich tyranii. Zbroili oni ręce ludu aby lud uciemiężać, kierowali umysł iego aby sam się nim znieważał. Honor i poniżenie, nakazywanie i posłuszeństwo, wszy-

honneur, comme le commandement & l'obéiſſance, comme toutes les charges & tous les avantages de la Société, étoient répartis au profit de leur orgueil & à la honte du grand nombre. Car ils s'étoient faits les juges de l'honnête & du beau, de toutes les vertus, de toutes les convenances; & la Nation abuſée, mettoit une lâche vanité à répéter les arrêts de leurs caprices. Imiter leurs maîtres, c'eſt l'ambition des eſclaves.

Mais enfin les baſes de l'opinion ſont renouvellées, comme tous les fondemens de cette grande ſociété d'hommes qui cultive le ſol fécond de la France. Il n'y a plus qu'une ſeule claſſe de Citoyens. L'aſcendant des conditions élevées tombe avec leur élévation. Moins enviées, moins craintes ſur tout, elles ſeront moins imitées. Les hommes devenus égaux s'eſtimeront également, & ne voudront recevoir que d'eux-mêmes leurs ſentimens ou leurs er-

ſtkie korzyści i ciężary ſpołeczności rozrzucone były na zyſk ich dumy, a na hańbę wielkiey liczby. Bo oni ſię zrobili Sędziami tego co ieſt pięknym i uczciwym wſzyſtkich Cnot, wſzyſtkich przyzwoitości; a Narod omamiony miał tę nikczemną prożność powtarzać ubrdań ich wyroki. Naśladować ſwe Pany, ieſt ambicyą niewolnikow.

Ale przecież odmienione, ſą zaſady Opinii tak iak wſzyſtkie fundamenta tey wielkiey ſpołeczności ludzi ktora żyżną Francyi ziemię poſiada. Niemaſz iuż więcey tylko ieden Rzęd Obywateli. Upada przewaga wynieſionych Stanow z ich wyniosłością. Mniey zazdroſzczone, mniey zwłaſzcza obawiane, mniey naśladowane będą. Ludzie ſtawſzy ſię rownemi, rownie ſię ſzacować będą i niezechcą przyimować od nikogo tylko od ſiebie ſamych ſwe zda-

reurs ; toutes les paſſions ; tous les caractères pourront lutter enſemble. De ce mélange d'elémens libres & de mouvemens ſpontanés ſe formera la véritable Opinion. Indépendante & ſouveraine, elle ſera comme la Loi, l'ouvrage de tous. Tous auront donné une voix pareille : & s'il eſt une Minorité qui conſerve quelque prépondérance, ce ſera celle du génie & des vertus.

En vain vous objectez les habitudes priſes & la difficulté de les vaincre. Les habitudes des Nations, comme celles des individus, ne s'enracinent que lorſqu'elles ſont volontaires. Auſſi n'y a-t il de caractère national, de préjugés nationaux que chez un Peuple libre. Le François étoit donc ſans caractères & ſans préjugés propres, comme ſans liberté. Il n'aura point à quitter des opinions, mais plutôt à en choiſir une. Il reſſemble au rocher muet qu'une Divinité vient d'animer. Tout à l'heure ce

nia i ſwe błędy; wſzyſtkie charaktery, wſzyſtkie namiętności będą mogły walczyć razem. Z tego zmieſzania żywiołow wolnych i ruchu ich ſwobodnie wſpolnego wyniknie prawdziwa Opinia. Niepodległa i zwierchnicza, będzie tak iak Prawo, dziełem wſzyſtkich. Wſzyſtkich Głos będzie iednakowy: a ieśliby była mnieyſzo-liczność ktoraby znalazła iaką przewagę, to chyba wyſzości Cnot i rozumu.

Prożnie przywodziſz nałogi przyięte i trudność ich zwyciężenia. Nałogi Narodow tak iak i oſob w ten czas ſię tylko wkorzeniaią kiedy ſą dobrowolne. Niema też przeto charakteru Narodowego ani przeſądow Narodowych tylko lud wolny. Francuz więc był bez charakterow i bez przeſądow właściwych bo bez wolności. Nieporzucać Opinią ale dać ſobie ią raczey potrzeba mu będzie. Podobny do niemey ſkały ktorą boſtwo iakie ożywiło:

n'étoit qu'un écho : maintenant c'eſt une voix.

Oui, ceſſez de croire que le Peuple François continue d'être le ſervile écho des opinions ariſtocratiques. Les habitudes de l'eſclavage ſe perdent plus facilement que celles de la tyrannie : eh ! vous verrez qui des Grands ou du Peuple ſera le plus-tôt digne du nom de Citoyen.

Avec quelle facilité les eſprits ont accueilli les vérités nouvelles ! De toutes les anciennes maximes, celles qui ne ſont point encore odieuſes, ſont du moins ſuſpectes. Des ſouvenir amers, une flatteuſe perſpective ont rendu chères au Peuple les inſtitutions naiſſantes. Il ne doit qu'au préſent un commencement d'exiſtence ; tout le paſſé eſt, pour ainſi dire, diffamé à ſes yeux.

Le moment eſt venu, où le François en défience contre toutes les erreurs traditionnelles, voudra examiner quelles idées lui

dopiero echem tylko, teraz iuż ſtało ſię głoſem.

Tak ieſt, przeſtańcie wierzyć że Lud Francuzki będzie ieſzcze poſłuſznym echem Opinii Aryſtokratycznych. Łatwiey ſię tracą nałogi niewolnictwa niż tyranii: O! zobaczemy kto pierwey, Wielcy czyli lud, ſtanie ſię godnym imienia Obywatela.

Z iaką łatwością umyſły prawdy nowe przyięły! Wſzyſtkie zaſtarzałe maxymy ieżeli nie ſą ieſzcze obrzydzone, ſą przynaymniey wpodeyzrzeniu. Gorzkie wſpomnienia, podchlebna przyſzłość, zapaliły ludu ſerce do rodzących ſię uſtaw. Początek bytu ſwoiego winien dopiero teraźnieyſzości, cała przeſzłość że tak powiem zhańbiona ieſt w iego oczach.

Przyſzła chwila, że Francuz oſtrożny przeciw wſzyſtkim błędom ſpadkowie ſobie podanym zechce rozſtrząſnąć wyobra-

furent transmises du bien & du mal, de la gloire & de l'infamie. Accoutumés bientôt à puiser nos jugemens dans les rapports de l'intérêt commun, du Patriotisme & de la Loi, sans doute nos mépris & notre estime ne tomberont plus sur les mêmes hommes & sur les mêmes actions. Puisque nous avons brisé les Idoles, nous réformerons le Culte ; & puisqu'on va honorer ce qui fut dégradé, nous jugerons s'il ne convient pas de dégrader tout ce qui fut honoré.

Or, de toutes les superstitions sociales, celle du faux honneur, la plus contraire au régime civique, sera la première citée & flétrie au Tribunal du Civisme naissant. Encore quelques instans ; le Point d'honneur ne paroîtra plus qu'un préjugé séditieux, le Duel qu'une insurrection ; & de même que nous voyons déjà le mépris public punir, comme un voleur public, celui qui fraude la dette de l'impôt, ainsi nous verrons tout bon Citoyen détester & poursui-

żenia ktore mu ſię doſtały, dobrego i złego, chwały i nieſławy. Wkrotce przyzwyczaieni czerpać zdania naſze w ſtoſunkach dobra ogolnego, Patryotyzmu i Prawa, nie tych ſamych ludzi, nie te ſame czyny zapewne ſciągać naſzą wzgardę i ſzacunek będą. Kiedyśmy bałwany ſkruſzyli, to i cześć odmieniemy; i kiedy wielbiemy to co było poniżone, zobaczemy czy nieprzyſtoi poniżyć to wſzyſtko co było wielbione.

Z wſzyſtkich zaś zabobonności ſpołecznych, nayprzeciwnieyſz aduchowi Obywatelſtwa, fałſzywy honor, naypierwſzy pociągniony i znieſławiony będzie, przed Trybunałem Obywatelſtwa wzraſtaiącego. Jeſzcze chwil kilka; a punkt honoru będzie tylko przeſądem buntowniczym, poiedynek rokoſzem; i rownie iak iuż widziemy wzgardę publiczną karzącą iak złodzieia publicznego, tego ktory oſzukuie należytość podatkową, rownie zobaczemy każdego dobrego Oby-

vre, comme une forte de Contrebande judiciaire, ces barbares violations des Loix civiles & de la Fraternité sociale.

Vous-même, nous osons le prédire, Nobles, (ou ce qu'on nommoit ainsi) enivrés des préventions féodales, esclaves pusillanimes d'une opinion féroce, vous briserez ses chaînes: vous changerez avec les mœurs & la société même. Ces petites passions qui vous irritoient sans cesse, elles naissent dans le désœuvrement, comme les couleuvres dans des eaux stagnantes. Plus dignement occupés des grands intérêts de la Patrie, des rixes pointilleuses n'aigriront plus vos ames. Plus libres, vous vous estimerez davantage; & celui qui s'estime se croit rarement offensé. Devenus Citoyens, devenus homme, vous abandonnerez à un sexe foible cette irascibilité puérile de l'orgueil qui vouloit mourir ou tuer pour un malentendu. Vous imiterez ce Peuple aujourd'hui votre égal en droits, & toujours votre supérieur en bon sens; il se livre à sa colère,

watela, nienawidzącego i ścigaiącego, te Barbarzyńſkie gwałcenia Praw Cywilnych i braterſtwa ſpołecznego

Wy ſami, śmiemy wam to przepowiedzieć wy Szlachta (lub co tak nazywano) upoieni feodalnemi uprzedzeniami, nikczemne niewolniki dzikiey Opinii ſkruſzycie ich łańcuchy: Odmienicie ſię w odmianie obyczaiow i społeczności ſamey. Te drobne namiętności ktore was uſtawicznie burzyły, rodzą ſię w nieczynności, tak iak zmiie w ſtoiących wodach. Zaięci przyzwoiciey znakomitemi Oyczyzny ſprawami, obraźliwe nieſnaſki zakwaſzać was nie będą. Wolnieyſi, ſzacować ſię więcey będziecie, a ten kto ſię ſzacuie rzadko ſię czuie obrażonym. Stawſzy ſię Obywatelami, ſtawſzy ſię ludźmi, zoſtawicie płci ſłabey tę opryſkliwość dziecinną prożności ktorey trzeba było umrzeć lub zabić za naymnieyſzym ſię niezrozumieniem. Będzie wam przykładem ten lud rowny wam dziſiay Prawami, a zawſze wyżſzy nad was zdro-

mais brusquement & sans projets: il n'ajourne pas froidement sa vengeance. Sa brutalité est moins inhumaine que votre politesse.

Ah! la vie du François sera désormais trop utile pour qu'il méprise & prodigue sa vie. Dans vos propres préjugés, un caractère public étoit un titre d'exemption qui dispensoit de titre l'épée. Eh bien! chaque Citoyen est maintenant un homme public.

Vous-mêmes, dites-nous, hommes durs & vains, si jamais, courant au secour d'un père ou d'un ami, vous vous seriez arrêtés pour vider une querelle d'amour propre. Dites-nous si, le jour même où vous aurez plaidé la cause de la liberté & de l'humanité, le jour où vous aurez veillé pour le bien public, vous serez bien tentés d'aller casser la tête à l'un de vos meilleurs Concitoyens.

wym rozſądkiem; zapala ſię i on gniewem ale raptownie i bez namyſłu; niewyznacza zimną krwią dnia ſwoiey zemście. Jego grubiańſtwo mniey ieſt nieludzkim niż waſza grzeczność.

O! zaiſte życie Francuza zbyt odtąd użytecznym będzie, aby nim mogł pogardzać, aby nim mogł ſzafować. Podług waſzych właſnych przeſądow, charakter publiczny był tytułem bić ſię broniącym. A terazże! każdy Obywatel ieſt człowiekiem publicznym.

Powiedźcie nam ſami wy ludzie twardzi i proźni, czybyście śpieſząc na pomoc Oycu lub przyiacielowi, czybyście ſię dali zatrzymać dla rozprawienia iakiego zatargu miłości własney. Powiedźcie nam czybyście bardzo chęć mieli rozlać krew ktorego z naylepſzych waſzych wſpoł obywatelow, tego dnia naprzykład, kiedygorliwie mowiąc za wolnością i ludzkością, czuwaiąc około dobra publicznego, duſze waſze ieſzcze pełne tych wrażeń macie.

“ Mais, dit-on, celui qui se bat court ,, un danger; il montre du courage. Or, ,, les hommes estimeront toujours le courage. Le Duel sera donc toujours un ,, moyen de se faire estimer; il y aura ,, donc toujours des Duels ,,! Prenez-y garde : vous oubliez que les choses ne peuvent plus être estimées que ce qu'elles valent, & non ce que vous les faisiez valoir. Ce prétendu courage, ce mépris du péril ne sont point des qualités bonnes en elles-mêmes, mais des facultés utiles ou nuisibles, suivant leur intention ou leur objet. Mandrin & le sublime Dassas méprisoient tous deux la mort.

Et que fait-il en effet cet homme vil qui affecte la bravoure? Il déguise ses vices sous l'apparence d'une qualité : il donne le change à l'opinion, qui sans ce masque verroit à une sa turpitude, & la puniroit. Enfin, il ne brave un danger que pour éviter un supplice, celui de la malédiction publique. Et vous, gens de bien, que faites-

„ Ale ten ktory się biie , mowią nam,
„ podaie się na niebeſpieczeńſtwo; pokazu-
„ ie odwagę. Ludzie zaś zawſze odwa-
„ gę ſzacować będą. Poiedynek będzie
„ więc zawſze ſpoſobem zyſkania ſzacun-
„ ku; będą więc zawſze poiedynki. „ Za-
ſtanowcie się: zapominacie że iuż teraz ty-
le tylko rzeczy ſzacowane będą ile warte
ſzacunku, a nie tyle ile wy go wmawiali-
ście. Ta przywidziana odwaga, to gardze-
nie niebeſpieczeńſtwem nie ſą przymiota-
mi ſame z ſiebie dobremi, ale ſą tylko
możności pożyteczne lub ſzkodliwe pod-
ług ich zamiaru lub użycia. Mandryn i
wyborny Daſſas obydwa gardzili śmiercią.

I coż w rzeczy ſamey robi ten nikcze-
mny człowiek ktory udaie odwagę? Ukry-
wa ſwoie przywary pod pozorem przymio-
tu: Oſzukuie Opinią ktoraby bez tey ma-
ſki całą iego widziała i karała obrzydłość.
Nakoniec, podaie się iedynie na niebeſpie-
czeńſtwo, aby kary uniknął, kary prze-
kleńſtwa publicznego. A wy ludzie pocz-

vous en vous commettant avec lui ? Vous aidez ſon déguiſement, vous êtes ſes complices.

Ainſi nous en jugerons déſormais, nous, Peuple, nous, diſpenſateurs actuels de l'honneur & du déshonneur, c'eſt-à-dire de l'opinion ſur les perſonnes : croyez-vous en effet que nous ſaurons le moindre gré à un mauvais Citoyen de s'être bien battu ? & ſi un tel homme outrage ceux que nous honorons, n'eſt-ce pas nous qui leur devons réparation & vengeance ? Croyez-vous enfin que nous exalterons le ſpadaſſin qui aura tué notre défenſeur, comme le guerrier qui nous défait d'un ennemi ?

N'alléguez donc plus, pour vous juſtifier, l'opinion, lorſqu'elle-même eſt tout près de vous accuſer ; ſongez donc que vos Loix l'ont déjà régénérée dans ſes racines, dans les ames de tous les Citoyens ; ſongez ſurtout combien l'organiſation nouvelle de la France, ſa diviſion & ſes ſubdiviſions poli-

ciwi co robicie z nim się wdaiąc? Pomagacie ukryciu się iego, stajecie się iego wspolnikami.

Tak odtąd sądzić o tym będziemy, my lud, my szafarze teraźnieysi honoru i nie sławy, to iest Opinii o Osobach; mniemaszże doprawdy że złemu Obywatelowi poczytamy za naymnieyszą zasługę iż się bił dobrze? a ieśli taki człowiek obrazi tych ktorych my wielbiemy, czyż nie do nas należeć będzie odrobienie i zemszczenie ich obrazy? Mniemaszże nakoniec że wysławiać będziemy Junaka ktory naszego zabiie obrońcę iak Rycerza ktory nas pozbawi nieprzyiaciela?

Nieprzytaczay więc dla usprawiedliwienia się Opinii, ktora co tylko ma cię oskarżyć; pomyśl że wasze prawa iuż się odnowiły w iey nasieniach, w duszach wszystkich Obywatelow; pomyśl nadewszystko ile nowy układ Francyi, iey podział, i rozczęstkowania polityczne daią ci prze-

tiques vous donnent des inſtrumens admirables pour diſſéminer à l'infini, & rendre populaires les plus hautes vérités de l'harmonie ſociale! Ces divers Corps adminiſtratifs, ces Aſſemblées graduelles & intermédiaires, qui deſcendent & remontent ſans ceſſe du Gouvernement aux gouvernés, ce mécaniſme ſalutaire, portera, conduira inceſſament l'inſtruction & les lumieres vers les claſſes les plus privées du bienfait de l'éducation; c'eſt ainſi qu'un canal fait deſcendre les eaux, d'écluſe en écluſe, du haut de la montagne dans les vallons les plus enfoncés.

Eh! que ſera-ce enfin lorſque l'opinion aura éprouvé l'active influence des diſcours & des écrits du Philoſophe! Déjà il recherche, dénonce & flétrit de ſa plume inexorable, toutes ces habitudes nationales, reſte d'un régime inégal & abſolu, qui contraſteroient avec l'égalité & la liberté, & qui, énervant par les mœurs la force des

dziwnych sposobow rozsiania powszechnie i wpoienia popularnie naywyższych prawd iedności społeczney! Te wielorakie ciała Administralne; te zgromadzenia stopniowe i pośrzednicze ktore wychodzą i wracaią się bez przerwy od rządu do rządzonych; ten układ sprężyn zbawienny, nieść, prowadzić będzie nieprzestannie naukę i światła do ludzi choć naywięcey od dobrodzieystwa edukacyi odsunionych; tak rostropny obrot zrzodła, z wyłokiey gory z upustu na upust, pusżczonego, posyła dobroczynne wody na ukryte naygłębiey doliny.

Coż to dopiero kiedy mowień i pism Filozofa da się poczuć dzielne wpływanie w Opinią! Już on wyśledza, donosi i piętno hańby kładzie swym nieubłaganym piorem, na wszystkie nałogi Narodowe reszty urządzenia nierownego i arbitralnego, ktoreby się z rownością i wolnością niezgodziły i ktore, obyczaiami

Loix, nous priveroit d'une moitié de la
reſtauration. Rien ne lui échappera, ni vos
manières ſerviles, ni vos façons de parler
gothiques & ſéodales, ni vos étiquettes
ridicules & viles, ni ſur-tout cet uſage de
porter ſans ceſſe une épée pour parure;
uſage Sicambre ou Sarmate, reſte de nos
guerres civiles. Uſage profondément cor-
rupteur! Il ſéche dans ſon germe toute
opinion publique, en faiſant taire la libre
cenſure de l'homme de bien, ſeul & véri-
table frein des fourbes & des ſcélérats. Il
fait que nous n'oſons dans nos entretiens
ni louer ni blâmer: c'eſt lui qui nous force
tous de paroître puſilanimes, hypocrites
ou muets, ſous peine d'être aſſaſſinés; il
tyranniſe la penſée, étouffe les vérités, &
met à la liberté de la parole, mêmes entraves
qu'une Police odieuſe avoit mis à la libeté
de la Preſſe.

wyniſzczaiąc Praw ſiłę, połowy odnowienia ſię naſzego doyśćby nam nie dopuściły. Nic ſię przed nim nie uchroni, ani waſze obyczayności niewolnicze, ani waſze ſpoſoby mowienia Gotyckie i Feodalne, ani waſze obrządki śmieſzne i nikczemne, ani nadewſzyſtko ten zwyczay noſzenia zawſze broni za ozdobę; zwyczay Sykanbrow lub Sarmatow, reſzta naſzych woien domowych. Zwyczay z gruntu ſzkodliwy! niſzczy bowiem w ſamym naſieniu wſzelką Opinią publiczną tamuiąc w uſtach człowieka poczciwego wolność naganienia, iedyny i prawdziwy hamulec na łotrow i przechercow. On ſprawia że wpoſiedzeniach naſzych ani chwalić ani ganić nieśmiemy: On to nas przymuſza wſzyſtkich albo pokazywać ſię małoduſznemi, hipokrytami lub niememi; albo podlegać zabiciu; gwałt robi myśli, tłumi prawdy, i wolności mowienia wpodobne ima karby, w iakich obrzydliwa policya trzymała wolność druku.

Oui, ce que la raiſon vous conſeille, la voix publique bientôt vous le commandera impérieuſement. Le Peuple aura connu de bonnes Loix, il aura lu de bons livres, & les voyant d'accord, il ſera perſuadé, & n'accordera plus que du mépris à ceux qui manqueront de reſpect à ces objets de ſa profonde vénération.

Car enfin rien ne réſiſte à la coalition du Législateur & du Philoſophe. Il n'eſt plus pour l'eſprit humain de maladies déſeſpérées. Une Conſtitution libre eſt la *Panacée* des Nations. Eh! puiſque l'homme eſt perfectible, pourquoi ſeroit-il incorrigible? Une révolution morale ſe prépare, auſſi complette, auſſi rapide que la révolution politique. Tous les préjugés François, le Point d'honneur même, vont s'évanouir. Car nulle puiſſance arbitraire ne ſubſiſtera déſormais.

Mais tandis que des Loix & des livres réformeront graduellement l'opinion & les

Tak ieſt, w krotce to co rozum wam doradza, głos publiczny całowładnie nakazywać wam będzie. Lud nabędzie znaiomości Praw dobrych, przeczyta dobre Kſiążki, a widząc ie zgodne z ſobą, przyimie przekonanie, i wzgardę tylko zoſtawi dla tych ktorzy chybiać będą uſzanowania tym głębokiey czci iego celom.

Nic bowiem oprzeć ſię niezdoła zmowie Prawodawcy z Filozofem. Niemaſz iuż dla umyſłu ludzkiego chorob nieuleczonych Konſtytucya wolna ieſt *Uniwerſalnym lekarſtwem* Narodow. O zaiſte, kiedy człowiek doſkonalonym bydź może, czemużby poprawionym bydź niemogł? Rewolucya moralna ſię zbliża, tak zupełna, tak raptowna iak rewolucya polityczna. Wſzyſtkie przeſądy Francuzkie, i punkt honoru fałſzywy znikną. Bo odtąd nie będzie żadney Arbitralney przemocy.

Ale kiedy Prawa i kſiążki przerabiać będą ſtopniowie Opinią i obyczaie, ieſt

mœurs, il eſt une puiſſance capable de les transformer en un inſtant; c'eſt la leçon des grands exemples & l'impulſion des grands caractères.

Les Nations ſortent de l'enfance, & leur éducation va commencer; mais ſes progrès ſeront moins lents, ſi nous ſavons, comme on le fait dans l'éducation des hommes, ébranler les ames, avertir & frapper les eſprits par des objets ſenſibles, par des ſcenes éclatantes qui mettent en action les préceptes ſalutaires Car les grands exemples régenérent la morale publique, comme les grandes découvertes renouvellent une ſcience.

Long-temps l'ignorance des hommes prit pour phénomenes des effets naturels: c'eſt ainſi que notre inattention prenoit les vérités pour autant de paradoxes. Mais l'attention du François éveillée en ſurſaut dans cette révolution, ne ſe laiſſera plus aſſoupir. Sa légéreté même, qui n'étoit ſouvent

iedna moc ktora ich wmgnieniu oka przerobić zdoła; to ieſt nauka wielkich przykładow i podnieta wielkich charakterow.

Narody wychodzą z dziecińſtwa, i ich edukacya ma ſię rozpocząć; ale ta mniey leniwo poſtępować będzie, gdy potrafiemy tak iak ſię w edukacyi Oſob dzieie, wzruſzać duſze, przygotować umyſły, czynić im wrażenia przedmiotami pod zmyſły podpadaiącemi, widokami znakomitemi ktore ſą ſkutecznym głoſem nauk zbawiennych. Bo wielkie przykłady odradzaią moralność publiczną, tak iak wielkie wynalazki odnawiaią ſztukę.

Długo niewiadomość ludzka braa ł przypadki naturalne za cuda: tak iak naſza niebaczność paradoxami prawdy mniemała. Ale ocucona do razu w teraźnieyſzey rewolucyi baczność Francuza nieda ſię więcey uśpić. Letkość iego nawet, ktora częſtokroć była tylko niecierpliwo-

que l'impatience du mal & le ſentiment d'un état meilleur, ſa légéreté ſecondera tous les changemens; la ſouple mobilité de ſon eſprit facilite elle-même ſa réſipiſcence univerſelle. Pourquoi craindriez-vous de donner à votre conduite la recommandation de la nouveauté? Un procédé rare, une action frappante & inouie n'exciteront aujourd'hui qu'une ſurpriſe favorable. Le François a pris depuis quelques mois l'heureuſe habitude d'approuver ce qui l'étonne.

Hâtez-vous donc; profitez de cet inſtant où la lumière, long-temps interceptée & concentrée, ſe répand de toutes parts & agit en tout ſens comme par exploſion.

Il eſt pour tous les préjugés un âge critique, une époque de décadence, où il ne faut plus pour les détruire que les braver. Pourſuivez-les donc dans leur déroute; ne leur laiſſez point reprendre haleine; accablez-les de leur défaveur commune. Le

ścią na złe, i przeczuwaniem ſtanu lepſzego, letkość iego ſama, mowię, pomoże do wſzyſtkich odmian; giętka rzutność umyſłu iego ułatwia mu ſama ogolny zbłędow powrot. Za coż miałbyś ſię obawiać dać temu poſtępowaniu zaletę nowości? Już dziś obeyście ſię niepoſpolite, czyn iaki znakomity i nieſłychany nieſprawią tylko zadziwienie przychylne. Od kilku mieſięcy Francuz nazwyczaił ſię ſzczęśliwie potwierdzać to co go zadziwia.

Spieſzcie ſię więc, korzyſtaycie z tey chwili w ktorey światło długo przeymowane i ścieśnione, ze wſzyſtkich ſtron ſię rozchodzi, i iakby wybuchnieniem, w rożnych ſpoſobach ſkutkuie.

Jeſt na wſzyſtkie przeſądy wiek fatalny, pora upadku, gdzie doſyć ieſt mieć ich za nic, aby ich zniſzczyć. Scigaycie ich więc w ich rozproſzce, nie daycie im odetchnąć; pognębcie ich ogolnym do nich wſtrętem. Do zniſzczenia ſamego punktu ho-

Point d'honneur même n'attend pour tomber qu'un petit nombre d'hommes courageux.

Qu'eſt-ce que le courage? le mépris d'un danger néceſſaire? Or quel danger courez-vous ici? d'exciter un moment la rumeur des ſots & des pervers. Danger inévitable pour qui veut montrer aux hommes une ſageſſe & de ſublimes vertus! Mépriſez-le donc ce peril néceſſaire, & vous aurez montré un vrai courage.

Mais il eſt un moyen de mieux apprécier ce péril. Que cherche-t-on en ſe battant? l'eſtime d'autrui. Que craint-on en refuſant de ſe battre? le mépris d'autrui. Eh bien! voulez-vous la preuve que cette ambition & cette crainte ſont également inſenſées? Rentrez dans votre cœur; conſultez-vous: demandez-vous à vous même ſi c'eſt par de tels motifs que vous diſtribuez votre eſtime & votre mépris. Lorſqu'il faudra élire un Repréſentant, un Magiſtrat, un homme

noru tylko małey liczby ludzi odważnych potrzeba.

Co to ieſt odwaga? pogarda niebeſpieczeńſtwa koniecznego? tu zaś iakież ieſt dla naś niebeſpieczeńſtwo? wzbudzić na moment mruczenia głupcow i przewrotnych. Niebeſpieczeńſtwo to ieſt niechybne dla tego kto chce ludziom pokazać wyſoką mądrość i znakomite cnoty! pogardzay więc tym niebeſpiecznſtwem koniecznym, a pokażeſz prawdziwą odwagę.

Ale ieſt ieſzcze ſpoſob ocenić lepiey to niebeſpieczeńſtwo. Czego ſię ſzuka biiąc ſię? ſzacunku drugich. Czego ſię boi bić ſię nie chcąc? pogardy drugich. Chceſzże więc dowodow że to żądanie i ta boiaźń rownie ſą nierozſądne? wnidź w twe ſerce, radź ſię ſiebie ſamego: ſpytay ſię ſiebie czyli to z takich pobudek udzielaſz twego ſzacunku i pogardy. Kiedy potrzeba będzie wybrać Reprezentanta, Sędziego, Człowieka publicznego, komu daſz twą kreſkę? temu

public, à qui donnerez-vous votre voix ? A celui dont les actions démentent tous les principes, ou à celui qui agit comme il raisonne ? A celui qui pense assez mal des hommes pour capter leurs suffrages par une complaisance meurtriere, ou à celui qui compte assez sur votre bon sens pour être sage & humain, contre tout usage ? A celui qui se courbe devant la sottise vulgaire, ou à celui qui se roidit contre la déraison publique ? Vous ne balancerez pas sans doute; car vous êtes juste & bon. Vous penserez que ce prétendu *respect humain*, qui n'ose se refuser à une barbarie usitée, est cette même fausse honte qui dans les assemblées, dans les emplois, craindroit d'attaquer les abus en crédit. Vous vous déclarerez donc pour l'intrépide adversaire du préjugé du Point d'honneur. Vous vous faisiez donc sur l'estime & le mépris une dangereuse illusion. Car, si c'est ainsi que vous jugeriez des autres, pourquoi vous-même n'en seriez-vous pas ainsi jugé ?

ktorego postępki przeciwne są prawidłom, czy temu ktory tak czyni iak rozumuie? Temu ktory dość źle o ludziach sądzi iż dla uięcia sobie ich kresek zwyczaiowi zboyniczemu da się powodować, czy temu ktory dość ufa waszemu zdrowemu rozsądkowi iż wbrew zwyczaiowi, śmie bydź rostropnym i ludzkim? temu ktory ulega głupstwu pospolitemu, czy temu ktory się przeciw niemu hartuie? Wtym zapewne chwiać się nie będziesz, bo iesteś sprawiedliwym i dobrym. Przekonasz się, że ten przywidziany *respekt dla ludzi* ktory nie śmie się odmowić dzikości w zwyczay obroconey, iest ten sam *wstyd fałszywy* ktory w zgromadzeniach, w urzędowaniach publicznych bałby się powstać przeciw upoważnionym złożytom. Nakłonisz się więc za nieustraszonym przeciwnikiem, przesądu punktu honoru. Myliłeś się niebespiecznie w szacunku i w pogardzie. Bo ieżeli to tak sądziłbyś o drugich, czemubyś sam tak sądzonym bydź nie miał.

Osez donc; défiez, heurtez l'opinion. Etonnez les hommes pour les instruire. Osez seulement; votre vertu est sûr de l'impunité.

Oui sans doute, le jour approche où un homme éprouvé, un Citoyen recommandable pourra, en dépit de vos révoltans usages, repousser une offense par le mépris ou par la Loi, & s'honorer, s'illustrer même par le refus de se battre.

Que répondra le Peuple à celui qui lui dira : " Il n'appartient plus qu'à vous de
„ former l'opinion comme de faire la Loi ?
„ Je ne reconnois donc que vous pour Juge.
„ Peuple Législateur! a qui méprise la Loi,
„ prostituerez-vous la gloire ? Prodiguerez-
„ vous la honte à qui respecte la Loi ?

„ Cet *honneur*, ce *faux honneur*, au nom
„ duquel on prétend me flétrir, Peuple, il

nie

Ośmiel się więc, powstań, ztrząśni y opinią. Zadziw ludzi aby ich nauczyć. Ośmiel się tylko; a twa cnota uydzie pewnie bezkarnie.

Tak iest zapewne, zbliża się czas że Człowiek znany, Obywatel szacowny będzie mogł, pomimo waszych przerażaiących zwyczaiow, odeprzeć urazę pogardą lub prawem, i szczycić się, wsławić się nawet odmowieniem poiedynku.

Coby Narod odpowiedział temu ktoryby rzekł do niego: " Odtąd do was tyl„ ko należy składać opinią, tak iak stano„ wić Prawo. Nie uznaię więc tylko cie„ bie za Sędziego. Narodzie prawoda„ wczy! będzieszże poniewierał chwałę „ dla tego ktory pogardza Prawem? będziesz„ że szafował hańbę dlatego ktory szanuie „ Prawo?

" Ten *honor*, ten *fałszywy honor* w imie „ ktorego chcą mnie zplamić, Narodzie,

„ n'eſt point votre ouvrage. C'eſt un ſen-
„ timent factice, & ſur tout injurieux
„ pour vous, dont l'Ariſtocratie s'arrogeoit
„ excluſivement le privilège : c'étoit une
„ ſorte de décoration morale qui ſembloit
„ dans l'opinion diſtinguer l'ame d'un Noble
„ de celle d'un Vilain. Le courage de l'*hon-*
„ *neur* conſiſtoit à ne point ſouffrir le re-
„ proche de ſes lâchetés, ni le démenti de
„ ſes menſonges. L'*honneur*, donnoit une
„ diſpenſe perpétuelle de toutes les vertus,
„ une indulgence plénière pour tous les
„ vices. L'*honneur* étoit le prétexte inſolent
„ des immunités, des exception, des pré-
„ férences politiques, & de toutes les iné-
„ galités légales. Rougir du travail, ſe
„ glorifier d'une pareſſe mandiante, c'étoit
„ la Loi de l'*honneur*. Peuple, c'eſt au nom
„ de l'*honneur* qu'une parcelle de la Nation
„ ſe prétendoit née pour vous commander
„ à la guerre, & vous gouverner dans la
„ paix. A l'ombre de cet humiliant *hon-*
„ *neur*, cette poignée d'inſenſés ſe divini-

„ nie ieſt twym dziełem. Jeſt on uczu-
„ ciem żfałſzowanym, a nadewſzyſtko o-
„ belżywym dla ciebie, ktorego Aryſto-
„ kracya opanowała była ſzczegolnie dla
„ ſiebie przywiley. Było to nakſztałt oz-
„ doby moralney ktora zdawała ſię rozro-
„ żniać w opinii duſze ſzachcica od duſzy
„ proſtaka. Odwaga *honoru* zaſadzała ſię na
„ tym aby nie cierpieć wyrzutu ſwoich
„ podłości, ani zadania fałſzu ſwym kłam-
„ ſtwom. *Honor* dawał wieczną dyſpenſę
„ od cnot wſzelkich, odpuſt zupełny na
„ wſzyſtkie zbrodnie. *Honor* był zuchwa-
„ łym pozorem do wſzelkich wyſzczegol-
„ nień, uwolnień od ciężarow, ſwobod poli-
„ tycznych, i wſzelkich nierowności Pra-
„ wnych. Wſtydzić ſię pracy, pyſznić ſię
„ zprożniactwa żebrackiego, było prawem
„ *honoru*. Narodzie, w imie to *honoru* czą-
„ ſteczka iedna Narodu przyznawała ſobie
„ bydź zrodzoną aby ci rozkazywać pod-
„ czas Woyny, rządzić tobą w pokoiu;
„ pod cieniem tego upokarzaiącego *honoru*

„ ſoit parmi ſes ſemblables . . . un homme
„ rougiſſoit de manger auprès d'un homme...

„ Enfin, Peuple, ce qu'on appeloit n'a-
„ guere l'*honneur François*, vous le nomme-
„ rez bientôt l'*opprobre François*. Banni
„ de vos ames par des ſentimens plus vrais
„ & plus généreux, vous l'exilerez même
„ de votre langage ; vous le flétrirez avec
„ toutes ces formules d'une fauſſe politeſſe,
„ ces mots créés par les dédains & l'igno-
„ rance d'une Caſte oppreſſive, ce jargon
„ des Coteries ariſtocratiques, cet idiome
„ de la vanité & de la tyrannie, qui per-
„ pétueroit dans votre langue d'indigne re-
„ proche d'une longue dégradation.

„ Les Romains devenus eſclaves, aime-
„ rent à conſerver les noms de Sénat, de
„ Conſuls, de Tribuns, vains ſimulacres
„ de leur liberté paſſée. Mais les François

„ ta ſzczypta ſzaleńcow uboſtwiała ſię w
„ pośrzod ſobie podobnych. Człowiek wſty-
„ dził ſię ieść obok Człowieka...

„ Nakoniec, Narodzie, to co zwano do-
„ piero *honor Francuſki*, w krotce zwać
„ będzieſz *hańbą Francuſką*. Wygnany z ſerc
„ waſzych uczuciami prawdziwemi i wſpa-
„ nialſzemi, wyrzucicie go nawet z ięzy-
„ ka waſzego; naznaczycie go piętnem
„ zelżywości i te wſzyſtkie przepiſy fał-
„ ſzywey grzeczności, te ſłowa ktore na-
„ puſzyſtość i ciemnota przewodzącey klas-
„ ſy wymysliły, tę ſzczebiotliwość ſpołe-
„ czeńſtw Aryſtokratycznych, ten ſpoſob
„ mowienia prożności i tyranii ktoreby u-
„ wieczniła w ięzyku waſzym kalący wy-
„ rzut długiego upodlenia.

„ Rzymianie ſtawſzy ſię iuż niewolni-
„ kami, lubili ieſzcze zachowywać imio-
„ na Senatu, Konſulow, Trybunow, pro-
„ żne wyobrażenia ich zgubioney wolno-

„ devenus libres, effaceront tous les vestiges de leur antique servitude. „

Non, il n'est pas possible que ce Peuple soit désormais assez aveugle pour protéger contre l'autorité de la Loi, de la raison & de la vertu, un préjugé si nuisible à ses intérêts présens. Tous les suffrages, tous les respects récompenseront un si salutaire exemple.

Mais qui osera le donner? Qui osera le premier dédaigner avec gloire la routine sanguinaire du *Point d'honneur*? N'entendons nous pas de toutes parts ces mots: — Le préjugé subsiste; le préjugé régne encore? — Il régnoit aussi, ce Despotisme que vous avez renversé! Elle régnoit cette hydre aristocratique dont vous abbattez encore les dernières têtes! Il régnoit aussi ce préjugé qui flétrissoit des générations pour le crime d'un seul, qui avoit rendu l'infamie héréditaire pour le Peuple, comme la gloire

„ ści. Ale Francuzi zostawszy wolnemi
„ zagładzą wszystkie szlady, starodawne-
„ go ich niewolnictwa. „

Nie; bydź nie może aby Narod mogł bydź ślepym, by mogł wspierać przeciw powadze Prawa, rozumu i cnoty, przesąd tak szkodliwy teraznieyszemu iego *dobru.* Wszystkie głosy, wszystkie uwielbienia wywdzięczać się będą za tak zbawienny przykład.

Ale ktoż go dać ośmieli się? kto się pierwszy ośmieli wzgardzić chwalebnie krwaną ścieszkę *punktu honoru*? czy nie słyszemyż ze wszystkich stron tych słow odgłosu:.. iest przesąd, ieszcze przesąd panuie! Panował także ten despotyzm ktoryście obalili! panowała ta Hidra Arystokratyczna ktorey ostatnie łby ieszcze ucinacie! panował także ten przesąd ktory kaził poźne pokolenia za zbrodnią iednego, ktory robił dziedziczną dla ludu niesławę, tak iak chwała była dla wielkich. Panował

l'étoit pour les Grands. Il régnoit ! Un instant l'a vu diſparoître. Quoi ! le préjugé d'une claſſe malheureuſe, dont l'oppreſſion perpétuoit l'ignorance, ne peut tenir contre un ſeul mouvement de la raiſon publique ! Et le préjugé des claſſes éclairées, le Point d'honneur réſiſteroit plus long-temps !

Mais quoi ! déjà même il tombe avec l'abſurde hiérarchie des rangs & des diſtinctions. Du moment que toutes les conditions ont croiſé leurs épées, que tous peuvent ſe battre avec tous, & qu'il n'y a que le lâche qui déroge, les Duels ſe multiplient ; & déjà par ſes excès univerſels, le Point d'honneur s'avilit & ſe rend de jour en jour plus odieux.

Il eſt donc attendu par la Nation même, demandé par la nature des choſes, cet exemple vertueux du refus d'un combat ſingulier ; mais peut-être il faudroit que celui qui le donnera, fût environné d'un caractère ſi impoſant, qu'il fît d'abord héſiter

i zniknął w mgnieniu oka. Jak to! przesąd rzędu nieszczęśliwych ludzi ktorego pognębienie uwieczniało ciemnotę, ani się na chwilę nie oparł iednemu błyśnieniu rozumu publicznego! a przesąd rzędow oświeconych, punkt honoru miałby się dłużey opierać.

Ale coż! iuż nawet upada z tą dziwaczną Hierarchią rang i stanow. Skoro wszystkie stany wzięły broń w rękę, skoro wszyscy bić się z sobą mogą i tylko podły się odpisuie, poiedynki się rozmnażaią; i iuż powszechnym miary przebraniem, punkt honoru się upodla i codzień się robi nienawistnieyszym.

Oczekuie więc sam Narod, wzywa natura rzeczy, tego cnotliwego przykładu odmowienia poiedynku; ale potrzebaby może aby ten kto go da pierwszy, był zaszczycony charakterem tak poważnym iżby mogł zastanowić zbyt porywczy sąd zawiści lub

le jugement trop prompt de l'envie, ou d'une habituelle frivolité ; que le premier mouvement qu'il doit produire, fût déjà un mouvement de respect.

Or, s'il est un tel caractère, c'est sans doute celui du Représentant de la Nation. En lui réside la volonté générale, l'intérêt commun & la raison du siècle. Il a fait la Loi, il en connoît l'esprit & la fin : ses actions doivent en être le vivant commentaire. Comme il en a vu l'origine, il doit devancer sa lointaine influence. C'est à lui sur-tout de se déclarer les héros du bon sens, & le précurseur de la perfectibilité sociale.

Et cependant ce sont les Représentans de la Nation eux-mêmes qui n'ont cessé de donner les exemples contraires. Sans cesse ils se provoquent, ils se défient, ils se commettent au dehors, ils s'égorgent entr'eux. Incroyable délire ! En voyant deux Députés aux mains, ne semble-t-il pas

nikczemney nawykłości, aby pierwsze poruszenie ktore sprawi, było iuż poruszeniem uszanowania.

Jeżeli zas iest takowy charakter, to zapewne Reprezentanta Narodu. W nim się mieści wola powszechna, interes ogolny i światło wieku naszego. Ustanowił Prawo zna iego ducha i zamiar: postępki iego bydź powinny żywym iego tłomaczeniem. Jako iego początek widział, tak oddalone iego wpływanie uprzedzić powinien. Jemu to nadewszystko przystoi obrać się Bohatyrem zdrowego rozsądku, i poprzednikiem doskonałości wspołeczney.

A iednakże to Reprezentanci sami Narodu ktorzy nie poprzestali przeciwnych dawać przykładow. Wyzywaią się, napastuią, zarzynaią się między sobą. Niepoięte szaleństwo! widząc dwoch Reprezentantow biiących się, nie zdaież się widzieć dwie Prowincye potyczkę sobie wydaiące?

voir deux Villes ſe livrer bataille ? Un Duel ſemblable eſt comme une guerre civile.

Sages Coopérateurs de la Conſtitution Françoiſe, ceſſez de vous glorifier, ou ceſſez de détruire un bel ouvrage par de mauvaiſes actions. Non, des mains teintes de ſang ne ſont point digne de conſtruire l'édifice ſocial. Retirez-vous, homicides. La Loi, inſtrument de paix, ſeroit mal promulguée par des meurtriers, par des perturbateurs ſcandaleux.

Mais plutôt, hommes généreux, réparez vos torts. Ce n'eſt pas aſſez des exemples. Souvenez-vous que la raiſon publique eſt, comme la liberté, un fruit de la Légiſlation. L'opinion n'attend, pour s'amender, que votre ſignal, qu'un Décret qui proſcrive & réprime les Duels.

Conſidérez que les fauſſes Loix du Deſpotiſme n'exiſte plus. La préſence des vrais Légiſlateurs a fait rentrer dans le néant

poiedynek tego gatunku ieſt iak woyna domowa.

O roſtropni działacze Konſtytucyi Francuſkiey, przeſtańcie ſię ſzczycić, albo przeſtańcie pſuć piękne dzieło złemi poſtępkami. Nie, ręce krwią zbroczone nie ſą godne budować gmach wſpołeczny. Idźcie precz ludzio-boycy! Zleby zalecali Prawo narzędzie pokoiu, zaboycy, burzyciele gorſzący.

Albo raczey, wſpaniali ludzie, odrobcie waſze winy. Niedoſyć na przykładach. Pomniycie że rozum publiczny ieſt tak iak wolność, owocem prawodawctwa. Opinia czeka tylko, dla poprawienia ſię haſła waſzego, wyroku ktoryby zakazał i ſkarcił poiedynki.

Uważcie że iuż nie maſz fałſzywych Praw Deſpotyzmu. Przytomność prawdziwych prawodawcow pogrążyła w przepaści

ces Ordonnances aſſez inſenſées pour punir de mort un délit qui n'eſt commis que par l'homme qui mépriſe la mort, & ſur-tout ce Tribunal, dont la forme arbitraire, contradictoire & impolitique, légitimoit le Point d'honneur, en puniſſant la vengeance perſonnelle ; inſtitution odieuſe, qui, ne nommant des arbitres que pour l'honneur d'une ſeule claſſe de François, ſuppoſoit, déclaroit ainſi que les autres en étoient privées, l'inſulte enfin la plus atroce qu'une Nation libre ait jamais reçue d'un Deſpote.

Il n'eſt donc plus aucun frein qui puiſſe réprimer la fureur des Duels. Le Duel viole en général l'eſprit de vos Loix; mais il eſt trop vrai qu'aux yeux du vulgaire, le Duel n'enfreint directement aucune Loi: il ne ſemble encore qu'une faute morale & privée. C'eſt au Légiſlateur d'en faire un délit public & légal. Il faut donc remplacer des Loix folles & plus que jamais impuiſſantes ; il le faut, ou l'Aſſemblée Na-

te nieroſtropne ukazy karzące śmiercią wyſtępek ktorego nie popełnia tylko Człowiek co śmiercią pogardza; i nadewſzyſtko ten Trybunał ktorego tok Arbitralny, ſam w ſobie przeciwny, upoważniał punkt honoru, karząc zemſtę oſobiſtą; Uſtawa obrzydliwa, ktora, wyznaczaiąc Sędziow dla honoru iednego tylko rzędu Francuzow, pozwalała myśleć, głoſiła tym ſpoſobem, *że* innym był zaprzeczony; obelga nakoniec nayokrutnieyſza iaką kiedy Narod mogł odebrać od Deſpoty.

Niebyło więc dotąd żadnego hamulca mogącego wſtrzymać wściekłość poiedynkow. Poiedynek gwałci w ogulności ducha Praw waſzych, ale, aż nadto ieſt prawdą, że w oczach gminu, poiedynek nie łamie wyraźnie żadnego Prawa: niezdaie ſię dotąd tylko błędem moralnym i ſzczegolnym. Do prawodawcy należy zrobić go przeſtępſtwem publicznym i bezprawnym. Należy więc odmienić Prawa znikome i naybardziey w

tionale auroit tacitement autorifé ce défordre public.

Donnez-nous donc, Repréfentant de la Nation Françoife, une Loi qui attaque le Duel dans fon principe & dans fes effets, qui flétrife non feulement l'agreffeur, l'auteur de la première injure, mais auffi qui prévienne & réprime par une égale infamie le reproche ou l'injure nouvelle que des fauteurs du préjugé voudroient faire à l'offenfé qui aura invoqué la Loi. (1)

---

(1) L'Abbé de Saint-Pierre propofoit de mettre le délinquant en curatelle, & de l'enfermer dans la prifon des fous

M. Beccaria veut auffi qu'on puniffe ce délit par la flétriffure.

L'exemple de L'Empereur Jofeph II. eft fingulier. Un jeune homme qu'il eftimoit avoit reçu un foufflet; il voulait fe battre L'Empereur s'y oppofa; il fit venir le Bourreau, & ordonna que l'offenfeur recevroit à l'inftant un foufflet de fa main.

Il faut donc réprimer les Duels par la crainte de l'infamie. Mais il faudroit que cette infa-

tym przypadku bezſilne; należy, albo zgromadzenie Narodowe utwierdziłoby w cichości ten nieład publiczny.

Daycie więc nam Reprezentanci Narodu Francuſkiego, Prawo gromiące poiedynek w iego początku i ſkutkach, ktoreby hanbiło nie tylko napaſtnika, ſprawcę pierwſzey obelgi, ale także ktoreby uprzedzało i odpierało hańbą ſtronnikow przeſądu, chcących lżyć na nowo urażonego, ktoryby wzywał Prawa. (c)

(c) *L'Abbé de Saint-Pierre* radził wziąść wyſtępnego w kuratelę, i zamknąć go pomiędzy ſzalonemi.

Pan *Beccarya* chce także aby to przeſtępſtwo karano cechą nieſławy.

Przykład Ceſarza Jozefa II. ieſt oſobliwy. Młody ieden człowiek, ktorego on ſzacował odebrał policzek; chciał ſię bić. Ceſarz mu nie pozwolił; kazawſzy zawołać kata rozkazał aby napaſtnikowi w tym momencie dał publicznie policzek.

Należy więc odpierać poiedynki boiaźnią infamii, ale potrzebaby aby takowa infamia

Vous nous la devez cette Loi ; & à l'inſtant même, l'ordre civil, la paix publique, la liberté même la commande. Oui, la liberté! Car non ſeulement la Loi ne réprime ni l'orgueil agreſſeur, ni l'orgueil vindicatif ; mais ſur-tout elle ne donne point au Citoyen une protection ſuffiſante contre le préjugé ; il faut l'avouer, l'homme léger qui n'aura ſaiſi ni prévu les progrès de l'opinion, ſe croira long-temps obligé à

---

mie fût puiſſée dans les rapports du nouvel ordre ſocial. La maniere dont l'eſtime & la méſeſtime publique veut ſe produire, ne ſera plus la même. Qu'arrivoit-il autrefois à un homme déshonoré? S'il ne tenoit à aucun Corps, il en étoit quitte pour n'être, comme on diſoit, reçu nulle part, pour n'être ſalué de perſonne; car la conſidération ſe montroit par l'admiſſion dans les ſociétés diſtinguées. Ainſi ſe manifeſtoit l'opinion; forme auſſi arbitraire qu'inſuffiſante. Mais aujourd'hui en quoi conſiſtera la bonne opinion, l'honneur & la réputation? A mériter les ſuffrages des Aſſemblées, à être élu aux fonctions publiques, à être écouté même dans les diſcuſſions patriotiques. Le deshonneur vous ſéparera, non de quelques Coteries, mais de la Société, de la Cité entiere.

Winniście nam takowe Prawo; i wtym zaraz momencie wołaią o niego, porządek wewnętrzny, ſpokoyność publiczna, wolność ſama. Tak ieſt, wolność! bo nietylko nie odpiera Prawo ani dumy napaſtniczey, ani dumy mściwey, ale nadewſzyſtko nie ieſt tarczą Obywatelowi naprzeciw przeſądowi; przyznać potrzeba, że człowiek płochy ktory ani poymie, ani przewidzi wzroſtu opinii, długo będzie rozumieć

czerpana była w ſtoſunkach nowego ſpołecznego układu. Spoſob ktorym ſzacunek lub nieſzacunek publiczny okazywał ſię, iuż ten ſam być nie może. Jakiż był los przedtym człowieka dyshonorowanego? Jeżeli nie należał do iakiego zgromadzenia, kończyło ſię na tym, że nigdzie nie bywał przyimowanym (podług ſpoſobu mowienia na ten czas) że mu ſię nikt nie ukłonił; bo poważanie okazywało ſię przypuſzczeniem do dyſtyngwowanych ſpołeczeńſtw.

tirer raiſon d'une injure. Il ſe battra malgré lui ; il tuera à ſon honneur défendant, & il faudra qu'il rentre dans ſon indépendance naturelle, parce que vous n'avez point aſſuré ſa liberté. Car un tel préjugé n'eſt en effet que le deſpotiſme de tous contre un : c'eſt une violation de la propriété perſonnelle, le premier & le plus ſacré de nos droits.

On voit combien l'opinion agira plus ſûrement & plus puiſſamment. C'eſt dans cette idée que je puiſerois celle de la peine qu'il faut infliger au Duelliſte. Je le déclarerois inéligible pour la vie, ou pour un tems déterminé, ſuivant les circonſtances plus ou moins aggravantes de ſon délit. Il en eſt tel qui mériteroit d'être puni par la ſuſpenſion ou la perte de l'exercice des droits de Citoyen actif.

Ce n'eſt pas tout. L'inſtitution des Milices Nationales, le plus ſolide appui de la liberté & de la paix publique, deviendroit auſſi nuiſible qu'elle doit être ſalutaire, ſi le préjugé du Point d'honneur ſe propageoit dans ces Corps au même point que dans la Société. La dépopulation, l'indiſcipline, tous les troubles, tous les maux ſuivroient cet abus. Je tirerois donc de cette inſtitution même la peine légale

ſię obowiązanym mścić ſię za urazę. Bić ſię będzie mimo ſiebie; zabiie mniemaiąc bronić ſwoy honor, i potrzeba mu będzie wrocić ſię do ſwey naturalney niepodległości, boście mu iego nie zabeſpieczyli wolności. Takowy bowiem przeſąd ieſt w rzeczy ſamey deſpotyzmem wſzſtykich przeciw iednemu; ieſt zgwałceniem właſności oſobiſtey, naypierwſzego i nayświętſzego z wſzyſtkich Praw naſzych.

Ten ſpoſob obawiania ſię opinii był i arbitralny i niedoſtateczny; bo opinia podług wywiedzionych w tym piśmie prawideł, nie poſiedzeń kilku ale ſpołeczności, ale Narodu, to ieſt większo-liczności realney być powinna wyrazem. Dziś więc dobra opinia, honor i reputacya na tym zaſadzać ſię będzie, aby zaſłużyć na większość za ſobą w zgromadzeniach, być wybieranym do urzędowań publicznych, być ſłuchanym w roſtrząśnieniach patryotycznych. Ztądbym więc czerpał kare na poiedynkuiących: Niemożność być obranym do

Ainſi donc ſans la Loi que nous demandons, Repréſentans de la France, vous auriez en vain déclaré que les hommes demeurent libres dans la Société. Non, ce n'eſt pas ici un Décret que vous puiſſiez remettre. Les pétitions de la paix publique & de la liberté individuelle ne s'ajournent point. Vous taire ſur un tel préjugé, ce

---

contre les Duels; & je voudrois que le Duelliſte, outre les autres peines civiles conſtitutionelles, encourût le deshonneur d'une excluſion abſolue des armées patriotiques.

C'eſt dans un eſprit ſemblable qu'on pourroit modifier toutes leurs Loix réprimantes. Il faut que tous les moyens qui agiſſent ſur la morale publique ſortent de la nature des choſes, s'approprient à la reconſtruction du ſyſtême ſocial. Ainſi vous rallieriez les devoirs aux droits. Ainſi les Loix coërcitives feroient en conſéquence des Loix protectrices. Ainſi les châtimens mêmes feroient aimer & reſpecter la Conſtitution, puiſqu'ils nous rapelleroient les bienfaits en nous les ôtant. Ainſi les Loix feroient défendues par l'opinion comme l'opinion ſeroit dirigée par les Loix; & leur force particulière s'augmenteroit de leur action reſpective & ſimultanée.

Tak więc nie daiąc nam Prawa ktorego żądamy Reprezentanci Francyi na prożno ſtanowiliście, aby ludzie zoſtali wolnemi w ſpołeczności. Nie ten to ieſt wyrok ktorybyście odkładać mogli. Potrzeby iſtotne pokoiu publicznego i wolności oſobiſtey odroczać ſię niemogą. Gdybyście zamilkli otym przeſądzie byłoby go uprawnić; a ie-

---

niczego całe życie lub przez czas iaki, w miarę okoliczności przeſtępſtwu towarzyſzących; a nawet zuchwalſtwo i ſrogość napaści chciałbym mieć ukarane wyzuciem zupełnym z wſzyſtkich Praw Obywatela. Należy bowiem aby wſzyſtkie ſpoſoby moralności publiczney pochodziły z natury rzeczy, i ſtoſowały ſię do ugruntowania ogolnego ſpołeczności ſyſtematu. Słowem wſzyſcy zgadzaią ſię Filozofowie iż *fałſzywy honor* i iego zdrożności infamią być karane powinny.

ſeroit le légitimer ; & ſi le Duel n'eſt aboli par vous, la Conſtitution n'eſt point achevée.

Vous donc, notre Agent ſuprême, dépoſitaire de notre vœu particulier, nous vous enjoignons de propoſer cette Loi néceſſaire. C'eſt le ſeul mandat que vous donnent vos Commettans : mais celui-ci eſt rigoureux & impératif. Vous y ſerez fidèle, vous qui vous vantez d'avoir déraciné toutes les tiges de l'Ariſtocratie, vous qui reniez les titres faſtueux, les vaines décorations, & même ces *ſobriquets* gothique qui ſurchargeoient votre nom ; antiques témoignages d'une illuſtration funeſte aux droits des hommes. En dépouillant les livrées féodales, vous abjurerez les préjugés féodaux. Après avoir foulé aux pieds les vanités puériles, vous ne vous laiſſerez plus corrompre par un orgueil puérilement féroce. Après avoir montré tous les courages, vous craindrez de laiſſer voir la plus honteuſe des peurs, celle d'une extra-

żeli nie zniesiecie poiedynku, Konstytucya będzie niedokończona.

Ty więc nasz naywyższy Pełnomocniku, składzie ogolnego naszego żądania, zalecamy ci podać myśl tego potrzebnego Prawa. Jedyny to iest rozkaz ktory ci daią twoi Powierzyciele: ale ten iest surowy i bez wymowki. Wiernym mu będziesz, ty ktory się szczycisz żeś wytępił wszystkie szczepy Arystokracyi, ty ktory odrzucasz tytuły przepyszne, nikczemne ozdoby, i te nawet Gotyctkie *przydomki* ktore twemu imieniowi towarzyszyły; starożytne świadectwa znakomitości fatalney Prawom ludzi. Zdzieraiąc powłoki feodalne, wyprzysięzesz się, wyklniesz feodalnych przesądow, zdeptawszy prożności dziecinne, nieprzypuścisz więcey do twey duszy zarazy dumy dziecinnie okrutney. Pokazawszy wszystkie gatunki odwagi, nie ośmielisz się pokazać po sobie naystydliwszą boiazń, bo-

vagante opinion. Vous abandonnerez ces excès furieux aux ennemis du Peuple, eux qui aimeroient mieux voir la fin de leur existence que le terme de nos malheurs.

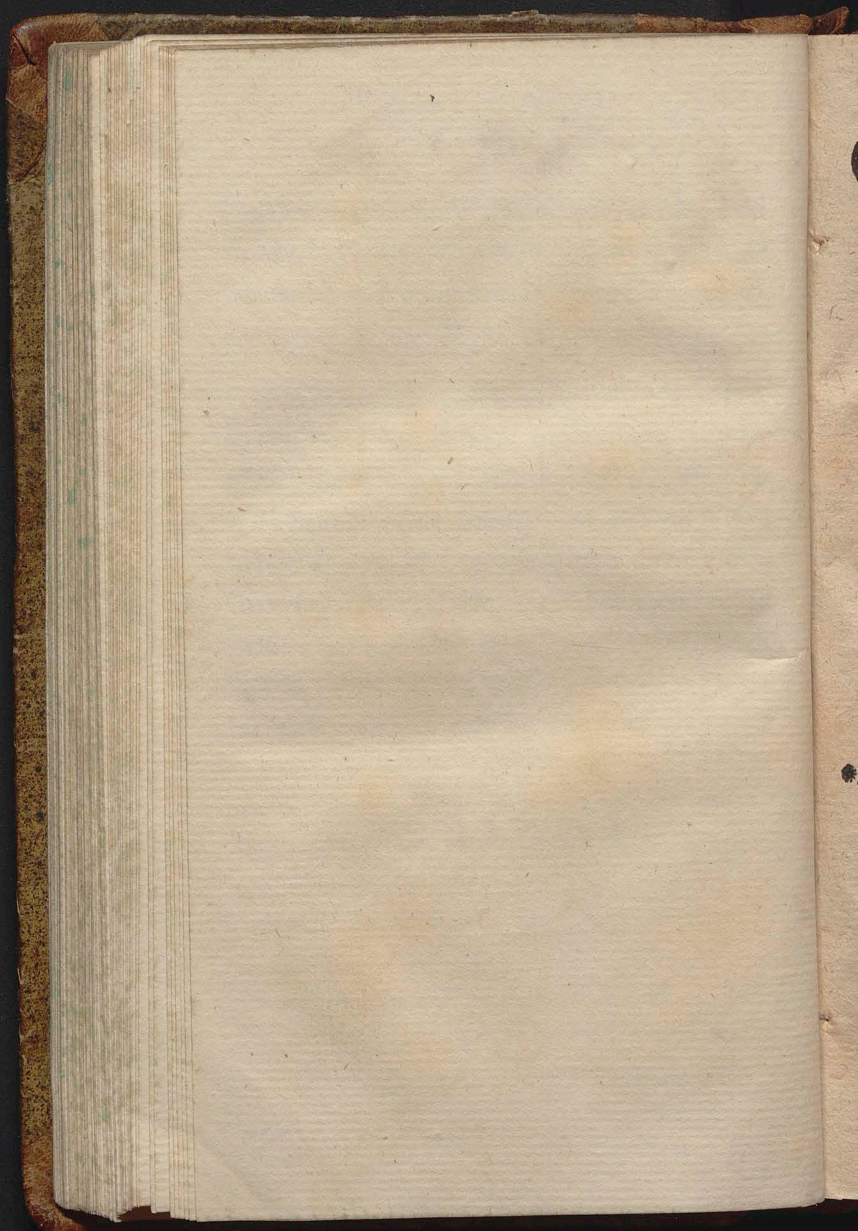
Oui, homme juste, homme ami des hommes, il est temps d'oser tout ce qui est humain & sage. Bon Citoyen, laisse là ta bravoure, montre-nous ta vertu. Puisque tu as une Patrie, ne la sers pas à moitié. Le Patriotisme ne vit que de sacrifices : celui de l'orgueil & de cette superstition barbare qu'on appelle *honneur*, est le moindre de ceux que tu lui dois.

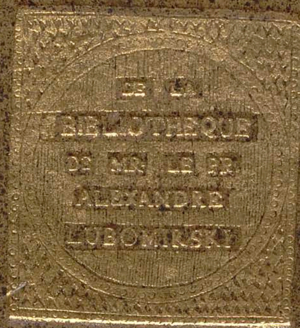
FIN.

iazń dziwaczney opinii. Zoſtawiſz te wściekłe oſtateczności nieprzyiaciołom ludu ktorzyby woleli widzieć koniec ſwey ieſtności niż naſzych nieſzczęść.

Tak ieſt Człowiecze ſprawiedliwy, Człowiecze przyiacielu ludzi, czas ieſt śmieć wſzyſtko co ieſt ludzkim i roſtropnym. Dobry Obywatelu, porzuć twoie iunactwo; pokaż nam twoią cnotę. Ponieważ maſz Oyczyznę, ſłuż iey zupełnie. Patryotyzm nie żyie tylko ofiarami: ofiara z tey dumy i z tey Barbarzyńſkiey zabobonności ktorą nazywaią *honorem*, ieſt naymnieyſza z tych ktoreś iey winien.

KONIEC.

DE LA
BIBLIOTHEQUE
DE MR LE PR
ALEXANDRE
LUBOMIRSKI